کچە ئەڵوەنزادە سەرکێشەکە: دەسەڵاتی کوردی منی بە سەگ داناوە.. سڵام عێبدوڵڵا

ئیمڕۆ یەکێتی نووسەرانی کورد پاش تێپەڕبوونی 10 ساڵ بەسەر ماڵئاوایی د. ئەحلام مەنسوور، بەناویەوە خەڵاتیان بەخشی بە چەند ژنێکی نووسەر و ئەکادیمی شارەکەمان. دکتۆرە باجی خۆی دا وەك خاوەن کەسایەتی زانستی نەك خۆفرۆش، رۆژنامەنووسێکی بەجەرگ نەك وەك رۆژنامەفلوسەکان، رۆشنبیرێکی ئۆرگانی نەك وەك قەڵەمفرۆشەکانی سوڵتانەکان و حزبەکانیان کە بەردەوام بەروویانا ەوەستا و بە دز و ستەمکار و گەندەڵ و کرێگرتە دەزانێ. بەم بۆنەیە بە کورتی باسی گەورەیی و گرنگی بەرهەمەکانیم پێشکەش کرد:

ئەحلام لە چیرۆکی (وێنە) کە بە عەرەبی نووسیویەتی، ئەڵێ (من مردوویەکم لەناو ماڵەکەم، وەك شەهیدێك دەمرم.). بەڕاستی هەر بەو شێوەیە، بە تەنهایی و بە خەمباری و دنیایەك دڵشکاوی ماڵئاوایی کرد لە ژیان: (مانگ هەموو چرکەیەك دەست بە گریان دەکات. ئایا چاوم ئەشکەوتە؟). نا ئەشکەوت نیە، ناڕەزایەتیی دژ بە سەرشێتی سیستێمی نامۆبوونی مرۆڤ، ژانی لەدایکبوونە بۆ ژیانێکی نوێ.

بەخۆی لەوپەڕی ئازاری مرۆیی هاتۆتەوە و لە وەڵامی پرسی تەناییەکەی، دەڵێ: رەنگە وەك هەمیشە بڵێن: لەماڵەوە دانیشتووە و تێگەیشتووە کە روحی ماندووە و بێدەنگی هەڵبژاردووە، هیچ کارێکی نیە، بێجگە لە بیرکردنەوە، هیچ کارێکی تری نیە. من وەڵامیان نادەمەوە، چونکە عیشقم خۆشەویستیی لەگەڵ عیشقدا دەکا.)

ئەڵوەنزادەکەمان لەرادەبەدەر متمانەی بەخۆ هەبووە: (ئەزموونەکەم وەك چیایەکی بەرزە و گەردوون بەردی بناغەی لەناو دڵی روحم داناوە، بۆیە خوێنبەرەکانم بوون بە رووبار و دڵم کانزایەکی ئاڵتوونە، ژەنگی پێی ناوێرێ).

بەخۆی وەك رۆشنبیرێکی ئۆرگانی دەیزانی وشەکانی بە ئارەق و شکستی هەژاران ئاڵەتە بووە و بەڕووی دووڕووەکان دەتەقێتەوە: (پێموابێت مانگ مەیی بێهوایی دەنۆشێت و لاپەڕەکانم خوێن… ئێوە بەردەوام دەمامکتان داناوە و ناتوانن وێنەکە بەباشی ببینن. من لە هیچ هەنگاوێکی رابردووم پەشیمان نیم).

هەر لە هەمان وتار رووی قیزەوەنی دەسەڵاتدارن پیشاندەدا و دەڵێ: (لەنێوچەوانم درووشمی ئازادی و کۆمەڵگەی مەدەنی دڕینەکانی

سیاسەتمەدارەکانی کوردستان لێ نەنووسراوە).
دکتۆرە زادەی خۆشەویستی مرۆڤ بۆ مرۆڤە لە کۆمەڵگەیەکی سەرتاپا ساختە کە قینەیان لە سەرڕاستی هەستاوە: (چونکە من خۆشتانم دەوێ و ئێوەش رقتانە لە من و بەردتان تێدەگرتم. ئێستا میژووی مرۆڤایەتی بەردتان تێدەگرێ) و ڕووبەڕوو بە بە پۆلیسیان دەشوبهێنێ: خۆتان ماندوو نەکەن ولەبیرتان نەچێت، ئێوە پۆلیسن).
گریان بۆ ئەحلام سەفەرێکی لە مێژینەی مرۆڤە، خۆیشی گریانەکانی جارێ بە مانگ و جارێ بە خدری زیندە و باڵندەکان دەسپێرێ: (ئەوەتە خدری زیندە بە کوێ دەگرێ تا کات، ئەستێرە و پەیگەر و باڵندە و دارەکان دەگرین، بەڵام نە من دەگریم و نە وێنەکەی نێوچەوانم…) یان(لە ڕۆژێکی ترسناك، سەرماوسۆڵدا، مانگ بێداریکردمەوە و لەپێناومدا دەستی بە گریان کرد و وتی: ئەوانە گاڵتەیان پێکردی…من لەپێناو رەنجە بەباچوو و ئاه وناڵەکانت دەگریم.)
هەر وەك چۆن کەس نازانێ خانەقین(شارێکە لوناو باخ یان باخێکە لەناو شار)، بەهەمان شێوە نازانین ئەحلام ئەڵوەنە یان ئەڵوەن ئەحلامە: (لە گۆرانییەکی ڕووسی(هەردومان کناری ڕووبارێکین قەت یەك ناگرنەوە و لەیەکجیانابنەوە). بەو شێوەیە من و عیشق کناری ڕووبارێکی خوێناوین.).
لە کتێبەکەی(ئەزموون). لێرە ئەم دیالۆکە گەورەیی هەڵویست و بڕوای وەك ژنێکی نوێ دەردەکەوێت، چەندە هیوای بەرزە، بەڵام وەك هەر مرۆڤێك هەندێ جار بێدەنگی هەڵدەبژێری و بێزاری داگیریکردووە: (

- ڕوحت و دەروونت دەگۆڕمەوە
- نامەوێ. دەمەوێ هەر خۆم بم و وەکو خۆم بمێنمەوە.
- بۆ؟
- وا لەدایکبووم، وا ژیام و بەم شێوەیەش دەمرم
- چیتە؟ بۆچی بێدەنگی؟
- هیچ
- ئەی بۆ بێزار دیاری؟
- بێزاری بۆتە پێستم)

ئەحلام بەوپەڕی بڕواوەوە بێمنەتی خۆی لە ئاست مردن و خودی ژیان و تەنانەت یەکانگیری لەگەل خودا پیشاندەدا: (گەیشتمە حاڵەتی نیرڤانا، بەرزترین پلەی بوون و لەحاڵەتی یەکێتی بووندام لەگەل خودا…. چی دی هیچم ناوێ. ئەگەر گیانیش لەدەست بدەم. گوێی نادەمێ، چی دەبێ با ببێ.)

هەروا دکتۆرە بە نەپساوی خاوەن هەڵویستی خۆی بووە و سازشی
نەناسیوە، بۆیە دەڵێ: (دەسەڵاتی کوردی منی بە سەگ لە قەڵەم
داوە)
لێرەش دەبینین بەرامبەر ئەو هەموو تاڵی و وێرانی دۆخی
خەڵکەکە، رەشبینی رووی تێدەکات و دەکەوێتە گفتوگۆ لەگەڵ
خودا: (نە مردن و نە خەو دەمباتەوە، نازانم کەی
رۆژدەکاتەوە. ژیانی من تەنیا شەو دەیکاتەوە و رۆژیشم
تاریکە…تاریکستان لە سیخوڕیستانی کوردستانی ژێر بە ژێر
فرۆشراو.

- خودایە لە زمانم تێدەگەیت؟
- بەڵێ تێدەگەم. ئێوە دەسەتدارانتان هەمیشە نۆکەر بوون
- بەداخەوە دەزانم دەمێکە ئەم راستیەم بەدیکردووە.

دەبوو ئەم ئەڵوەنزادە یاخییە پاش 100 ساڵ لەدایك ببێت: ئەحلام وەك گوڵێکی سوورە لەناو وێرانی، خۆشەویستیە لەناو فەزای جەنگ و خوێنڕشتن، سەرڕاستیە لەناو دنیایەك لە دووڕوویی، لەم کۆمەڵگەیە کە تا ئێستا تێڕوانینی نەریت و مەزهەب وەك مڵۆزەم یەخەی گرتووە‌.
لێرە ژنانی چینێکی دیاریکراو دێنە گۆ، ئامە رەشە دەبێتە دەنگی چەوساوەکان لە شۆڕشی 1958 لە شارەکە. ئەحلام هاواری ژنە ژێردەستەکانە دژ بە جیهانگیری سەرمایەداری و ئابووری و کلتووری نامۆیی لیبڕالیزمی نوێ و نموونەکانیان لە ریزی ژنان و دژ بە ژنان: ئەم سیستێمەیە کە فێمیسایەد، چەوساندنەوە و ئاوارەیی و بێکاری و زەوتکردن و لاقە و کچە مۆدێل و لەشفرۆشی لە دنیا بەرفراوانتر کرددوە!
بەشی دووهەم دوایی

لە پەراوێزی خوێندنی رۆمانی(ئەڵوەن)
لەسەردەمی بەدرخانییەکانەوە هیچ نوسینێکی فێمنستی بە رەهەندە سۆسیالیست و واقیعییەکەی بە زمانی کوردی نەنووسراوە بەتایبەتی بە زاراوەی کەڵهوڕی تێکەڵ بە سۆرانی). لەبواری رۆماندا(ئەڵوەن) دەنگی ژنە هەژار و پەراوێزخراو و زەوتکراو و لێقەوماو و ماندووکانە. پاش نووسینی ئەم رۆمانە بە 27 ساڵ، بەڕێز خەندە مەحەممەد جەزا کتێبێکی بڵاوکردەوە بەناو(ئۆقیانووسێك لە تاوان) کە هیچی لەم رۆمانە کەمتر نیە.
راستە دکتۆرە وێنەی(کامۆ)ی لە ژوورەکەی هەڵواسیوە و راستیشە لە هەندێ نووسین مۆرکی بێهودەیان هەیە، ئەی چاوەڕوانی چی لە ژنە یاخییەك بکەین لەناو ئەم زبڵخانە کەرپیاوسالارییە؟

پەیامی ڕمانی ئەوەن ریچکەیەبهودەیی نەگرتووە و نموونەی ئەدەبی ریالیستی سسیالیستیە، قارەمانی ڕمانەکە(ئامە رەش) باوشی ژن و مناە(ئەحلام) تقنراو و هەەشەلکراو و بە زرەملی لەشفرش و هەژارەکانە بە پلەی یەکەم.
ئامە رەش(دایەنی ئەحلام)لەگەل هەژاری و بدەربەستییەکەی ئاگای لە دەوری خی هەبوو.
کەسایەتی حەسەن توتنچی و دوکاندارەکانی دەوربەری دوکاتی باپیرەی، یەکەم نموونەی ستەمکاری پیاوسالارانەیە لە ژیانی ئەحلامی هەرزەکار کاتی دەچتە سەر دوکانی باپیرەی تا لە نوژ دەبتەوە، بەام ئەحم رووبەوویان دەوەستتەوە: (ئەی دوتە فرە جەربەزەس…ئاخر چوین وەئیمە ئویشد گەواد…درووکەن…دووفاقی و دوو بەرەکی و دردەکەن)
نەك هەر دوکاندارە، مالی رەشید بەگ بە هلاك و تەیمورلەنگ و رەبەنەکانی سەدەی ناوەراست و رەشید بەگیش بە راسپتین شوبهاند.
لەگەلیدا کات زومکاری حاجییەك دەبینن پی دە: تاوان خوداس… تو حاجید،لە خوددا پادەو، وە شورتە و کەلەپچە عالەمەگە خاس کەید؟) هەروا ئەکبەر سەگکوژ بوو و سەعە دەهچی قەلەرەشەکانی دەکوشت)
گەرچی ئامە رەش ژنکی نەخوندەوار و هەژار و چارەشە، کەسایەتییەکی ئاشتیخوازی دژ بە جەنگ و کوشتنیشە: (چەند جار وتمەسە پیان: خوین مەرژنن).
ئستا منا فدان زیاتر بووە لە جاران ، لە ڕمانەکە بە شوەیەکی زر زەق رەنگی داوەتەوە، ب نموونە وەك هەوا دەگات ئامە: (منایگ لەبەردەم مزگەوت فدانە) و لەوەش تراژیتر ئەوەیە، هەر کچك یان ژنك منای سرووشتی ببت، بەنهنی لەلایەن ئامەوە: (شوین گومیان کەم..قەحرخم، بەس چە بکەم).
ئەحم خ ناکاتە چاوکان و هەر باسی ژن وەك بە شوەی ئەرینی ناکات و راشکاوە باسی فەریدە بەربووك و ئەنە ئەماس چن قەوادەیی ب حەسەن ئاغا کردووە: (حەسەن ئاغا دست نەنە ئەلماس بی، ژن جوانیش ئەرای ئەهاورد).
لە ڕمانەکە، ئەوەن ری فریادرەس دەبینی لە ژیانی ئامە و خودی ئەحلام، نەك تەنها لەم بەرهەمە، بەکو لە چەندین بەرهەم و وتاری تر، هەر چن پەنای ب ناهانە، ئەوەنیش بەهەمان شوە: (ئامە هەر کە خەم دایدەگرت، دەستمی دەگرت و دەیبردم ب سەر ئەوەن و خەمەکانی دەدا بە دەم رووبارەکەوە).
خەمەکانی زیاتر خەمی ژنان و کچانی شار بوو، ب نموونە: (فەیمە 3 رژ بوو لەناو خانەکە مردبوو، بونی کردبوو….بووکەکەی شەفە بنی نیە)

ئەحلام دیاردەی کوشتنی بووك بە ھۆی جیاواز پیشاندەدا و دەنگی ناڕەزایەتی ئامە بە دەم تلیاق خواردن و جگەرەکێشان یان سەرخۆشییەوە دنیا دەگرتەوە‌: (ئای کە وێنەیەکی سامناك بوو…لەتوپەتیان کرد. ئامە ھەزار جوێنی دا بە شەفە و سەید زادە و دایکی باوکی و ھەموو خانەقین، بە مە و شەرع و مەرع، بە نێر و مێ).

ھۆکاری فێمیساید لە رۆمانەکە حەسەن ئاغای دەرەبەگ و ھاوڕێی قائمقام و بەڕێوبەری پۆلیس و بەرپرسەکانی تر بوو: (حەسەن ئاغا ئەمر کرد بکوژنەی).

لەبەر ئەوەی رووداوەکانی رۆمانەکە لە گەڕەکی (چایلغ)ە، ئەحلامیش رۆڵی چاودێریش دەبینی و دەنووسێت : (ئیتر چایلغ لەو رۆژەدا نەك تەنیا نموونەی ھەموو جیھان بوو، بەڵکو مێژووی ھەموو مرۆڤایەتی لە چاو ئەو چەند سەد مناڵە بە وردی دیار بوو.)

ھەر لە مناڵییەوە ئەلفوبێی درکی بە جیاوازی چینایەتی کردووەو رۆڵی پێشرەوایەتی بینیوە لەناو مناڵەکان. ئەحلام ئەمە لە بیروەرییەکانی لەبارەی رۆژانی جەژن دەرخستووە : مناڵە ھەژارەکان لە رۆژی جەژن: (رۆژی جەژن بۆ مناڵە ھەژارەکان دەبوو بە ھەزار سەعات……ئەگەر گەورە بید چە کەی. گەورە بید سێ حکومەت دەیدە یەکەو)

شانازی و سەرسامی ئەحلام بە کەسایەتی (ئامە رەش)ی دایەنی و باوەشی میھرەبانی و دڵنەوایی گەیشتۆتە ئەو رادەیە کە لە وڵامی پرسیاری(تو دوێت کید؟): دەمویست بڵێم ئامە رەش…لە سینەما لە باوەشی ئامە خەوی لێدەکەوت.)

لە رۆمانەکە زۆر بە دەگمەن باسی ھاوسەری ئامە حاجی بیسمیلا) دەکرێ، ئەوەش بەشێوەیەکی رووکەش. دایکی 3 کچ بووە(سەعدیە و سعاد و وەجیھە). سەعدیە لەلایەن رەحیمە کەچەڵ زەوتکرا و کەناسەکە دەستی راستی بە خوێنەکەی وەردا و بەسەر وچاوی رەحیمە کەچەڵ ھێنا. رەحیمە بەخۆیشی گەوادی لەسەر سەعدیە دەکرد: (رەحیمە کەچەڵ پیاوھکانی دەھێنا و مراقب بەلەدیەکەش و بە ھەڕەشە ….وووو)

سەعدیە لەپێناو ئەوەی ئازار دایك و باوکی نەبینێ: (نەوتی رژانە سەر خۆی و بە شخارتە ئاگری خۆی دا.

لەناو خەڵك باسی (بێ بنەیی سەعدیە)یان دەکرد: (دوێتەگەی گان ئەیا... ئامە خۆیشی).

ئەحلام لەم بارەیە‌ ئەڵێ: (دوێتم لای خوداش شکات نێکەم…ئامە ماڵ بە ماڵ و دوکان بە دوکانی دەکرد و زیاتر تلیقاقی دەکێشا و چاکتر مەست دەبوو…زۆرجار لە چەڵپاوی رێگاکاندا دەکەوت ئەوجا نەك ھەر مناڵەکان، پیاوە گەورەکان و ئەفندیەکانیش گاڵتەیان پێدەکرد و

خۆیشی وەڵامی کەسی نەدایەوە و گاڵتەی بەوان و دنیا دەکرد).

ئامەی هەژار(هاوڕێ فاتمە گوێری بێوەژن و پاقڵەفرۆش بوو و پێکەوە سەردانی پرسەکانیان دەکرد).
ئەحلام لێرەوە هەنگاویکی تر دەچێتە پێشەوە بۆ خستنەرووی گرێ و ململانییەکان:
مچە تورشیفرۆش، بەیانیان خایە و نیوەڕوان تورشی و شەویش پارەکەی دەدا عەرەق. ئەی چی بە پارەکەی بکات؟
گرنگی مچە لە گرنگی ئامە کەمتر نیە، کەسایەتییەکی تری تراژیدی ڕۆمانەکەیە، کوڕی باوکێکی هەڵهاتوو لە شارەزوور و هەژارە، لەلای حەسەن ئاغا کاری دەکرد و ئەم لەبری خوداوەند چارەنووسی رەشی بۆ ئەبەد دیاری کرد. ئەو کاتە مچە درکی بە دنیا کرد، بە چاوی خۆی دەیبینی دایکی چۆن لەشفرۆشی دەکات و رقی لە باوکییە، بەڵام نەیدەزانی دایکیشی لەلایەن دڕندەکەوە بە زۆرەملی زەوتکراوە و بەخۆیشی مناڵێکی سرووشتیە. لێرەو و لەوێ گوێ لە قسەی خەڵك دەبوو، ئەمە بوو بە گرێ کوێرە و دوای وەڵام دەگەڕا: کوڕی کێیە؟
لە گفتوگۆیە دڵتەزێن لەنێوان مچە و ئامە ئاراستەی ڕۆمانەکە دیاری دەکرێت.
ئامە جێگای متمانە بوو، بۆیە مچە باسی هەستی خۆی بۆ فاتمەی لەلادا کرد، بەو تەمایە بیگەیەنێت بە دڵبەرەکەی: ئامە باسی هەستی خۆشەویستی مچەی تورشی و خایەفرۆشی بۆ فەیمە زۆر بە جوانی کرد.
گەورەترین سوێندی رەمەزان (وە پاکی ئامە قەسەم) بوو. رەمەزان لەگەل سەبە کچی و پیرێزی ژنی خێزانێکی تری هەژاری چایلەغ بوون لەگەل پورە سوڵتانەی کوێر و سواڵکەر.
رەمەزان وەك پیاوێك کەسایەتی ئیجابی ناو ڕۆمانەکەی و ئەحلام هاوڕێتی سەبەی کچی کرد و یاری لەگەل دەکرد و دڵیدەدایەوە، چونکە بەردەوام بە هۆی کاری باوکییەوە سووکایەتی پێدەکرا: (زۆربەی ئێواران دەچووم بۆ کەلاوە شڕەکەی ماڵ سەبە و پێکەوە بە لێکە و پەڕۆ کۆن بووکەشووشەمان دەرووست دەکرد. ئەوەندە سەبەم خۆشدەویست ناتوانم باسی ئەو سۆزە پاکە بکە کە هیچ لافاوی قینی چینایەتی بیڕوخێنێ. دەربەستی لێدان نەهاتم ئەوەندە لەسەر حەق و ناحەق لێیاندام. پاش هەموو تێهەڵدانێك ئامە لەباوەشی دەگرتم و فرمێسکەکانمی دەسڕیەوە:
(هیچ شتێك تامی ئەوەی نەبوو سەر لەێ سەر سنگی ئامەێ بنێم).
مەلیحە ناوی یەکێك بوو لە کڵۆڵەکانی گەڕەکەکەمان، بەبێ دایکی گەورە بوو. باوکی دایکی کوشتووە، هەر جارێ پرسیاری دایکی بکربا، یەکسەر وەك جانەوەر پێ دەوت: (جاریکی تر بپرسید سەرت بڕم).

مەلیحەی بەدبەخت لە مناڵانی گەڕەك و لە تەنانەت لە کچ و ژنە گەورەکانیش گوێ لە قسەی و قسەلۆك دەبوو، بەڵام ئەوەتە فریادرەسی ژانی ستەملێکراوان وەم فریشتە پەیدا بوو: (ئامە ناخی خۆی دەکردە گۆڕستان تا خەم و پەژارەی ئەو کچە بەستەزمانەی تێدا بشارێتەوە).

ئەحلام بەم شێوەیە کارەکتەری باوکی مەلیح ە وەسف دەکات: (باوکی مەلیحە باوك نەبوو، هیچ نەبوو جیای بکاتەوە لە هەر جانەوەرێك.

باوك مەڵیحە خەریك بوو مەلیحە بە شوو بدا، بەڵام بەکێ؟ بە کەسێکی قیزەوەن، بۆیە(مەلیحە پەنای بۆ ژنە پیرەکەی دراوسیان دەبرد کە هەموو پێیان دەوت میمی… میمی کەسی بە پیاو نەدەزانی).

میمی دیسان بەخۆیشی قوربانی دەستدرێژی سێکس بوو لەلایەن قەساوێکەوە.

میمی لەبارەی پلانی بەشوودانی مەلیحە زۆر بە توڕەیی هەڵدەچێ و دەڵێ: گوی وە روح خاوەنیان توان بێنەدە حوسە قاچاخچی، ئەیە خوداش قبووڵی نێکەد، بەس دنیا نە وە حەز منە نە وە حەز تو. ئەی سەك باوگە وە عومر بابادە.

مەلیحە بیر لە هەڵهاتن دەکاتەوە و لێی دەپرسێ: (ئەڵا کورە هەڵا بکەم، خودا لە کورەس تا بچمە لای. تو جاری ئەڵام پەیای بکە. لە کورە خۆم بشارمەوە. بچمە ناو تەنویرەگە یان ناو کولانەگە؟

میمی: هههههە فەرقی نیە، دەست گرن و خەنەدە ناو تەنویرەگە.

ئەحلام بەشێوەیەکی ئۆستادانە زۆری تاوانی دەستدرێژی سێکسی بەم شێوەیە دەخاتە روو:

(میمی هاواری لەدەستدانی کچێنییەکەی لەلایەن فەتاح قەساب لەگەل هاواری مەلیحە تێکەڵ کرد) و پێی وت بۆ فریادڕەسە بلیمەتەکەیان بۆ بانگ بکات: (خۆم چارەد کەم، خۆم چارەد کەم بچیدە کورە، بکەفیدەی دەس گورگەیل تر فایدەی نیە. بچووە لای ئامە رەش بانگی بکە ئەڵام ئامە رەش وەك فریادرەسێك)

مچە ئۆستا تێگەیشت لە مەبەستی رەفە(باوکی مەلیحە) کاتێ دەهات بۆ ماڵیان، جگەرەی لەگەل خۆی نەدەهێنا و ئەوەیشی بۆ روونبووەوە کە رەفە گوادیشی دەکرد، بۆیە بیر لە تۆڵەسەندنەوە لە رەفە دەکاتەوە: (ئیمرو منیش مەمگ دوێتەگەی رەفە فلیقانم و حەق خۆم سەندم)

دایك و باوکی مچە لە ماڵ حەسەن ئاغا کاریان کرد و پێیان باس کردبوو کە(حەسەن ئاغا وە دایگد کرد و دویاخر وە زوور دانەی باوگد).

نووسەری رۆمانەکە بە زمانی کچێکی جوان) هاوسۆزی خۆی لەگەل مچە(مناڵێکی سرووشتیە) دەردەبڕێ پێی دەڵێ: (گویزەل ئۆغڵان). ئیتر مچە شیرەمەنیفرۆش و ناتر و بار هەڵگر، ئاشقی کچەکە دەبێ.

کەسایەتی مچە کە لەمەودوا رۆڵی زیاتر دەبینێ لە پەڕەسەندنی

ڕۆمانەکە:(مچە ڕاهاتووی ئازار بوو، خۆی ئازار بوو)
لەناو خەم و پەژارو سووکایەتی کۆمەڵگە و هەژاری و گۆمانەکانی گەنجێك نازانێ کێ باوکێتی و بۆی دەگەڕێ، لە شەوێکدا دایکی خۆیی کوشت(وای دەزانی ئەو لکانە لە نەوچەوانی بوو ئەگەر بەر تفی مەلیحە نەکەون سپی نابنەوە) و بردی بۆ سەر قەبری"باوکی". لەم کاتە ترسناکەدا ئامە رەش پەیدا دەبێ و دیالۆگێکی هەژێنەر و دڵتەزێن دێتە پێش:
(مچە: ئامە ئەڵا کە کۆرپە بیم زیندە وەچاڵ نەکردیدەم ئەڵا هیشتیدەم لەی دنیا پیسە تا ئەی کردەوەیلە گشتی بانە سەرم. مچە هەمان قسەکانی دایکی دووبارە کردەوە کە هیواداربووە لافاوەکە بیبات و نەجاتی بێت و ئەم هەموو دەردەسەری و بەدەبەختیە نەبینێ)
ئامە قسەکانی فاتەی دایکی مچە وەبیرهاتەوە کە چۆن هاوار و تکاکردنیشی بەهانای نەهاتن و حەسەن ئاغا بەپلان و بەزۆرەملی زەوتی کردووە. هەروا باوکی(مچە)ش باسی شەوی زەوتکردنی فاتەی بۆ ئامە رەش گێڕاوەتەوە.
حەسەن ئاغا لەگەل ئەوەی دڕندەیەکی بێبەزەیی بووە، لەگەل ژنە یاساییەکانیشی درۆزنی کردووە و دووڕوو بووە لەگەلیان.
کاتێ کرێگرتە و خزمەتکارەکان لەنێو خۆیان باسی کوشتنی ئاغاکەیان و کوشتنیان کردووە؟ لەوڵامدا وتویانە(کی ئیوەتمان کەد؟) و هەندێکیان دەڵێن(خۆمان زەویەگەی لەناو خۆمان بەش کەین)، یەکێکیتر وتوویەتی(ئینجا حکومەت چوین ری دەد. کشتمان گرێین و حەبس کرێین و ماڵ و مناڵمان لە وەرگی مرن).
هوشیاری ئەو زوڵملێکراوانە گەیشتە ئەو رادەیە دەڵێن: (قەدر سەگەکان لەلای ئاغا لە ئیمە زیاترە) و ئەحلام بەم شێوەیە باسیان دەکات: (رەنجبەرەکان هەموو شتێکیان دەزانی…دەیانزانی ئاغا هیچ نیە ئەگەر ئەمان نەبن، باوەڕیان بەخۆیان هەبوو. لەناو یەکدا پشتگیری یەکتریان دەکرد و بۆ یەك دەسووتان و یارمەتی یەکتریان دەدا). ئەمە راستە بەڵام بەکردەوە رارا و بێهەڵویست بوون و هیچیان نەکرد و کە پەیدا دەبوو سەریان بۆ دادەنواند:
(لەگەل ئەوەی هەموو شتێکیان دەزانی و لەناخەوە رقیان لە ئاغا بوو، کەچی هیچیان نەدەکرد. کە ئاغا دەردەکەوت، رەنگیان زەرد هەڵدەگەڕا وهیچیان پێنەدەوترا جگە لە(ئاغا ئەمر کەید…بەڵێ ئاغا..)

دیداری مچە و ئامە لەسەر قەبران تروپکی ڕۆمانەکەیە:
(رەنگە هیچ ساتێك تەمەنی تاریکی و بێدەنگی لە ژیانی ئامە ئەوەندەی ئەو شەوە درێژ نەبووبێت). ئامە لە خۆیا فێری

تلیاقخواردن نەبووەو، ویستویەتی کارەساتەکانی بیربچێتەوە. یەکێك لەوانە وەك نموونە کاتی لەدایکبوونی مچەیە: (هەموو ڕۆژەکە دەگریا). ئەحلام وەك بۆی قەدەری مچە هەر لە کاتی لەدایکبوونیەوە دیاربووە: (هیچ کاتێ ڕۆژێ لە تەمەنم وەك ئەو ڕۆژە نەگریاوم. مچە بێ شیر و منیش مەگەر خوا بە گەورەیی خۆی بزانێ چەند بە کوڵ و بۆچی دەگریام.)

دکتۆرە وێنای تراژیدی تاوانی زەوتکردنەکە دەکات و کاریگەری لەسەر باوکی مچە و لە زمانی ئامەوە دەنووسێت: دەروونی ئاگری ئەگرد وەك ئاگری کادانەکە. ئەو ئاگرە لە کادانەکە قژ سەری چەرمی کرد. ئەو دویکەلە لە یاروو لە کادانەکە دەرچی بییە پەردەییگی ڕەش وەر چاوەگانی پووشی و کووری کرد).

ئامە: (سەرم بۆسە قەورستان). ئامە دیداری خۆی لەگەل مام سەمین گۆڕهەڵکەن باس دەکات کە چۆن هەر لەو دیدارە کۆرپەی(نایاسایی) لوتفیەی کچی مکاك سەمین پێیە و دەیەوێ لەگۆڕی بنێ. لەلایەکەوە ئامە دەترسێ و لەولاوە سۆزی مام سەمین بۆ کۆرپەکە بەبێ ئەوەی هیچ بزانێ.

شۆڕشی 1958 لایەنی تری ڕۆمانەکەیە و دکتۆرە لە دیدی ژنانی هەژار و زۆرلێکراوان دژ بە ستەمکاری حکومەت و پەیمانی بەغدا، دەخاتە روو و ئامە ڕەش وەك پێشەنگی ژنان پێمان دەناسێنێت:

دایکی : عنقلابە

(دەشێ هۆی ئەو خۆپیشاندانە گەورەیەی خانەقین ئەو هەمکە زوڵم و زۆرە بێ کە ببوە کۆت و دەم و زمانی خەڵکەکەی بەستبووەوە . بەراستی ڕۆژی هەژار و ئاوارە و لێقەوماو و بەشخوراوان بوو. کە بینیان ئامە ڕەش لە پێشی خۆپیشاندانە گەورەکەی شارەوە، هەژار پێویستی بەوە نەما کەسێکی مانای شۆڕشیان بۆ روون بکاتەوە.

پیرۆز بێ حلفی بەغدا روخا…ئیستعمار و کلکەکانی گۆڕبەگۆڕ کران…)

- ئامە کۆڕی بۆ ژنان و پیاوان دەبەست. هەرچی هەژار هەیە بەدەوری کۆبوونەوە
- ئامە زۆر بە گەرمییەوە داوای خۆشەویستی و یەکگرتنی خەڵکی شارەکەی دەکرد…شۆڕش هی ئێوەیە و بۆ ئێوەیە و .. بیپارێزن…ڕۆژی شەرەف و گەرامەتی هەژارانە)
- هەموومان تاوانیارین(بێدەنگی …نەزانین. .قایل بوون…ملکەچی)… (داوای لێبووردنی دەکرد)
- ئامە: موستەشاری هەژاران و دەنگی راستەقینەیان…کۆتری ئاشتی..شاژنی شار

▪ بەداخەوە حەسەن ئاغایشی لە کوشتن رزگار کرد
▪ ئامانجی خەڵکەکە لە شۆڕشەکە بەدی نەهات.

پاشان هەر بۆ ئامە دەگەڕێتەوەو دۆخیەکەی پاش سەرکەوتنی شۆڕش، روون دەکاتەوە: (جار جار دەبینرا، بەڵام ئەوەندە بە مەستی بە ڕێگەدا دەڕۆیشت، لەتری دەدا..تومەز ئەوی بێچارەش لە وەڕەسی رووی کردۆتە هەمان بەزمی تلیاکێشانەکەی جاری جارانی)

ئەوجا باسی زەوتکردنی ژنێکی حەسەن ئاغا دەکرێ وەك ئاماژەیەك بۆ بڕگەنی خێزانی خەسەن ئاغا: (زەینەب ژنی حەسەن ئاغا لەلایەن کوڕەکە گەورەکەیەوە زەتکرا)

کاتی خۆی حەسەن ئاغا لەسەر رووبار کچێکی جوان وەك(زەینەب) دەبینی چۆن لەگەل خۆشەویستەکەی(عەلی) بەنهێنی یەکتریان لە ئامێز گرتووە. ئاغا دەکەوێتە داڕشتنی پیلانێك: کوشتنی عەلی(دۆستی زەینەب) بەدەست نوور(پیاوی حەسەن ئاغا) بۆ ئەوەی زەینەب بخوازێ

زەینەبیش پاش زەوتکردنی: (خۆیی خنکاند)

حەسەن ئاغا تەنها شێوەی لە مرۆق ئەچێ. ئەم جارەیان کچی برای(مەریەم) زەوتدەکات و دەیکوژێ و براکەی خۆی سەعدی(باوك مەریەم)یش دەرمانخوارد دەکات.

حەسەن ئاغا پرسیار لە ئامە ئەکات:

▪ ئامە چوین بچمە لای خودا؟ چە بویشمە پی؟
▪ جەنەت!! هە! جەنەت ها لە کورە؟ وە دەس کی کەفد؟ دنیا خۆی قیامەتە

حەسە ئاغا چوو بۆ لای ئامە رەش بەو مەبەستە بیکوژێ، چونکە سوور دەزانێ بەوەی کە ئامە ئاگای لە هەموو تاوانەکانی هەیە. داوای ئاوێنەی کرد لە ئامە تا پێ بەدێ سەیری خۆی بکات….ئاوێنەکەی شکاند بەبێ ئەوەی یەکێکیان بێتە دەنگ، ویستی سەری ئامەی پێ ببڕێت بەڵام نەیتوانی لە شوێنی خۆی هەستێتەوە، پارچەیەکی تری لە ئاوێنەکە شکاند و چەقاندی سەر دڵی خۆی.

جا کێ بڕوا دەکات بەوەی حەسەن ئاغا خۆیی کوشتووە؟ لە کوێش؟ لەماڵی ئامە رەش.

▪ میمی تو باوگم کوشتی؟

کچەکانی حەسەن ئاغا لە پۆلیسخانە پەنجە بۆ ئامە درێژ دەکەن، بەڵام ئامە وەڵامی هیچ پرسیارێك ناداتەوە. خەڵکە بوون بە دوو بەرە. بەرەیەکیان دەیانوت ئامە دەمێکە ئەم بڕیارەی داوە و بەرەکەی تر بەرگریان لە ئامە دەکرد.

زۆری نەبرد لەشار هەواڵێکی تر بڵاوبووەوە و سەچاوەکەی پۆلیسێك بوو بەناو(ئەمین هیتلەر) گوایە مچە بەخۆی لە پۆلیسخانە ئامادە بووە و وتوویەتی: (من وە دەس خۆم لە ماڵەگەی ئامە حەسەن ئاغا کوشتمە). هەندێ لەوانەی چێکاوخۆری ماڵ حەسەن ئاغا بڕوایان بە قسەکەی مچە کرد و دەیانوت(مچە گەورە بیە و زاند حەسەن ئاغا چەنی تەعدا لە دایکی ئەکرد. دی حەق خۆی و دایگی لەلی سەند).

مچە هەندێ جار لەناو خەڵك هاواری ئەکرد و دەیوت: (نە نە ئامە حەسەن ئاغا نەکوشتیە. ئامە پیاوکوژ نیە).

مچە لە بارودۆخێکی دەروونی خراپ چوو بۆ لای مەلیحە لەشفرۆش، بەڵام ئەم جارەیان مەلیحە قایل نەبوو خۆی بۆ رووت بکاتەوە، لەبەردەمی دانیشت و پێیوت: ئامە حەسەن ئاغا کوشت. عالەم وەها ئویشن.)

مەلیحە بە هێمنی خەتای لەشفرۆشیەکەی لەئەستۆی مچە هەڵدەگرێ(خەتای تو نەوی…من هەر چارە رەشەگەم ئەهاوردمە بان ئەی کارە…تاوان تو نەوی، تاوان باوە ژنم بی و خۆشم ترنێك بیم و ئەی کارە قبووڵ کردم. ئەگەر خاس بیاتام خۆم ئەکوشتم….گشت روژیك و گشت شەویگ عالەم وسن ئەڵام…هەر دەقیقەییگم مردنە…روژی هەزار جار مرم و زینگەو بووم….)

مەلیحە هەست و بیری خۆی وەك سۆزانییەك بە ژان و خەمباری و گریانەوە بۆ مچە ئەگێڕێتەوە و پاشان ئەڵێ کێ ناڵی تۆ لەمن بەدبەختتری، بەڵام تۆ پیاوی ئەتوانی قسە بکە، من ناتوانم قسەش بکەم. گاڵتەی بە خوداش دێ و ئەڵێ هەر ئەوەڵ مابوو مەلایکتان بێن بۆ لام، تەنانەت حاجی و مەلا و فەقیەکانیش دەچوون بۆ لای.

مچە ئەم جارەیان بێدەنگ نەبوو بۆ ئەوەی ئینسانبوونی خۆی بسەلمێنێ و بە مەلیحەی وت:

(گوش مەتەکن، مەترس، هەر چوینیگ بوو من قوتارد کەم و خوازمەد، سەر هەڵگرین، ئەڵا شاریکی تر چیمن و…لەی جەهەنمە قوتار بووین…دوویر، فرە دوویر کەفیمن. باوەڕ بکە وە فقەورەگەی…)

لەم کاتە ئیتر مەلیحە بەبێ ئەوەی مەبەستی بریندارکردنی مچەی هەبێت باسی حەسەن ئاغای(سەگ باوگ)ی بۆ کرد و چۆن دەستی نەپاراستووە لە هیچ کژ و ژنێك و (10 مناڵ دیرد، مناڵەگان نێزانن کی باوگیانە).

مچە دیالۆکی خۆی و ئامەی بیرکەوتەوە لەسەر قەبران: (ئامە بویش کوڕ باوگ خۆمم یا نە؟)

و ڕۆیشت.
ئیتر مچە تا بەیانی خەوی لێنەکەت و سبەی چوو بۆ پۆلیسخانە و بە ئەفسەرەکەی وت(من حەسەن ئاغا کوشتم)و بەهیچ شێوەیەك قسەکەی نەگۆڕی و دوا داوای ئەوە بوو بیبەن بۆ لای ئامە رەئ و داوای لێبووردنی لێ بکات، چونکە بێتاوانە و بووە بە هۆی زیندانکردنی و پاشان پۆلیس هەرچی لێ ئەکەن با بیکەن.
هەر کە گەیشتە لای ئامە، یەکسەر بەدەم گریانەوە کەوتە سەر دەستو قاچی و وتی: ئەڵا کوشتیدەی؟ من بکوشتامەی خاستر نەوی؟ حەق ئەی عالەمە لەلی بسەندام…ئاخر ئەڵا؟ ئەڵا؟
لێرە ئەحلام دوا گرێی ڕۆمانەکەی دەکاتەوە و بەدەم ئامە رەشەوە دەڵێ:
(نە کوڕم. چوین بود کوڕ باوگ خۆی بکوژد. هەر چە بوود باوگیە)
لەم رستە دنیا لەبەرچاوی مچە رەش بووەوە، دەیویست حەقیقەتی خۆی بزانی:
یەکسەر مچە وەك پڵنگ دەستی خستە بینا قاقای ئامە و خنکاندی بەبێ ئەوەی مەبەستی بێت، مچە رێ لە قسەکەی ئامە بگرێ، نەیویست بگەڕێتەوە بۆ دەروونی وێرانی…..دەدەمیەوە هاواری دەکرد: ئامە بیژ ئامە، من کوڕ باوگ خۆمم یا ….؟ بیژ
یاساوڵە چەندە بە قۆناغە تفەنگ بەربووەڵ گیانی مچە، بەڵام ئەم هەستی پێنەکرد تا ئامە لەبەردەستی ساردبووەوە. ئەوجا هەستی کرد هێزێکی زۆر سەیر لە پەنجەی دەستییەوە بۆ سەری هەڵدەکشێت، دڕندانە هێرشی کردە سەر پۆلیسەکە و تفەنگەکەی لەدەستی سەند، هێنایە سەر پێ و فیشەکێکی نایە نێوچەوانی خۆی و پەلە خوێنی سوور و گەرمی خۆی پژاندە سەر تەرمەکەی ئامە.
(ڕێککەوت نەبوو سەری مچە لەسەر سنگی رەشی ئامەدا دوا ئارامی گرتبوو و هەرچی خەم و پەژارە و ئاوارەیی هەبوو لەرێی خوێنەکەی سەریەوە دەتکایە سەر سنگی ئامە و کراسە شێەکەی ئامە خوێنەکەی دەمژی.)
ئەحلام بەم شێوەیە کۆتایی هێنا بە ڕۆمانی ژنانی ستەمدیدە و خەڵکی هەژار و پەراوێزخراوەکان، بەڵام هێشتا هەر تەسکینی بەدڵ نایەت و ئەم جارەیان راستەوخۆ و بە روونی دێتە گۆ:
وێنەکەی ئامە دەدڕێ و دەڵێ: بمبوورە هەی پیرۆزتر لە دایك….چیت بۆ بنووسم…ئاممە گەورەتری لە نووسین
ئەحلام پارچە شیعرەکەش دەدڕێ و دەیخاتە سەر پارچە وێنە دڕاوەکەی ئامە، پەنا بۆ حەپی تروپ تیزۆل دەبات بۆ خەوتن،

گڵۆپەکان دەکوژێنێتەوە بەرەو جیهانی خەو چاوەکانی لەیەك دەنا، بەڵکو سنگە رەشەکەی ئامە وەك چۆن لە مناڵی فرمێسکەکانمی هەڵدەمژی، ئەم جارەیان خەم و پەژارەییم هەڵمژێ و دەستە زبرەکانی بە میهرەوە بەێنێتەوە بە سەرما. دکتۆرە دەگەڕێتەوە و وەك بڵێ کورتی هێنا بێت لە وەسفر ئامە، هەر تینوێتی پێی ناشکێ و دووبارە بە پارچە شیعرەك ئامە رەشمان پێدەناسێنێ:

ئەی ئامەی سەر گۆڕستان
ئەی گۆڕستانی گەڕۆك و ئاوارە
سەرت
نەزرگای خۆت بوو
سەرت
ئیمام و پیر و پیاوچاکان بوو
سەرت
دۆزەخی هەمیشەیی گیانی وێڵت بوو
ئامە سەرت
لەگەل ئەوەی گۆڕستان بوو
هەرچی نزای مرۆڤ هەبوو
هەرچی نوێژی ئێواران هەبوو
ئا لەوێوە
بۆ بارەگای یەزدان ئەچوو......
خەڵکت فێرکرد
سەربەرز بژین
خەڵکت فێرکرد
بۆ سەربەستی خۆبەخت کەن
ئەی ئامە رەش
ئەی مرۆڤی راستگۆ و یەك روو
ئەی چاوتێری خاوێن و پاك
ئەی سەربەرز
ئەی سەربەست
ئەی ئامە رەشی دایەن
ئەی مامۆستای نەخوێندەوار
ئەی تێكۆشەر
هیچ کەمتر نیت لە راهیبەیەکی دەربەدەر
هیچ کەمتر نیت
لەو کەسانەی وەکو پێغەمبەر
نامەی خۆیان

بە مرۆڤفی کۆڵێ وێندە ئەگیەاند
ئەی ئامە
ئەی دایەن
پێغەمبەران نامەی خوایان پێ بوو بۆ ژیان
تۆیش نامەی مرۆڤقت پێ بوو بۆ یەزدان…

کۆرپەی مرۆڤ دەکوژن
تا ئێرە بە هەموو خستنەڕوو و هەڵسەنگاندنی ڕۆمانەکە بە کەمووکوڕییەوە، ئێستا دەبێ ئەم پرسیارە کەین: ئایا ئێمە لە بە پێی چ یاسایەکی نووسراو و نەنووسراوی دڕندە دەژین؟
ئەمە چ کۆمەڵگەیەکە بە ئاشکرا یان نهێنی ڕێگە بە کوشتنی کۆرپەی مرۆڤ دەدا چونکە بە گوێرەی تێگەیشتن و یاسا و ڕێسا و نەریتی نەهاتۆتە دنیا؟
لەگەل هەموو بەرزی ئاستی ڕۆمانەکە و بیانووەکان بۆ پاراستنی ژیان و ئابرووی ژنان و کچان و خێزانەکانیان لەو سەردەمە، ئایا ڕێگەیەکی تر نەبووە بۆ پاراستنی کۆرپەکان؟ ئایا هوشیاری نەگەیشتووەتە ئاستیانی چارەسەرێکی ئینسانیتر؟
ئەوە چ ئینسانییەت و کەرامەت و شەرەف و سەربەزییەکە خۆی لە کوشتنی کۆرپە دەبینێتەوە؟
نەخێر، ئەو قۆناغە بە ئێستاشەوە، پەڵەیەکی رەشە بە نێووچەوانی هەر یەکێك لە ئێمە و مرۆڤایەتی. هیچ هۆیەك قابیلی قبووڵ نیە بۆ ئەم دڕندایەتییە نیە: بەڵێ چارەسەری ترشایان بە مرۆڤ هەیە:
لەم چەند ساڵە دیاردەی کۆرپە فڕێدان لەسەر(زیڵخانە، بەردەم مزگەوت و کناری شەقام و سەرڕێگاکان) زیاتر بەرچاودەکەون، بەڵام هەواڵی تری مرۆڤدۆستانەتریش هەبوو: کاتێ کچێك رووبەڵی دەستدرێژی دەبێتەوە و لە ئەنجامدا مناڵی دەبێ. ئەم رووداوە دەبێتە هۆی هەڕەشە بۆ کوشتن، بەڵام بە دەستوەردان و هەوڵی هاوڵاتییەك، چارەسەرێك دۆزرایەوە، نە کچەکە و نە کوڕەکە و نە کۆرپەکە تیرۆرکران.
لە زۆربەی وڵاتان مافی مناڵی یاسایی و مناڵی سرووست یەکسان کراون. کاتی ئەوەش هاتووە کۆمەڵگەکەمان لەم وەحشیگەرێتیە رزگار بکەین و چیتر کۆرپەی مرۆڤ زیندەبەچاڵ، فڕێدان و کوشتن نەبنەوە.

لە وتارەکانی:
1- لە وتاری(دەسەڵات) ناڕەزایەتی خۆی دەردەبڕی دژ بە دەسەڵات لە هەرێم و دەنووسێت(ئیمرۆ ڕۆژی قومار و قاچاخچێتیکردنە بە نەوت و ئەتك بە یەکتری کردن و بێ وەفایی و بێ کاری و بێ کەلتوور

سالاریە….دەعوەتی سەرمایەدارە کوردەکان لە هەندەرانەوە بۆ دوورگەی هاوای… و بۆ جیڤارایەك دەگەڕێ و وەڵامی ئەم بارودۆخە بداتەوە…بۆشایی روحی... ئێستاش سەرمایەداری سالارییە…سەرلێشێواوی: قەیرانەکە تەنها قەیرانی کۆمەڵایەتی، دەروونی نیە، بەڵکو قەیرانی ورە دابەزین و رووخان و کۆس کەوتنە و رەنج بێوەری و هەناسە ساردی میللەتێ)…

2- بۆ ریش چوو، سمێڵیشی نایە سەر: باسی لەدەستدانی کەرکوك دەكات و نەفرەت لەرووی داگیرکەری بەریتانیای داگیرکەر تا هەتا هەتایە رەش بێت)

3- هێ گەرلیاکان هێ: چیم دەوێ؟ ئێوەم دەوێ. ئێوە کێن؟ ئێوە منن

4- میللەتەکەم: ئینتما بۆ مناڵەکان و هەژارانی میللەتەکەم ئەتپەرەستم گیانم فیدات بێت، هەمیشە دادەی مناڵانت لە ئێغردایە. ویژدان بۆ تۆ چاو بۆ تۆ و ئەخلام مەنسووریش بۆ تۆ.

5- خەونێکی رەش و خوێناوی: بە رەشبینی باسی قەیرەکان دەكات و لەدوایدا دەنووسێ: چارەنووسمان هەر بێدەنگییە و بەس! مردنێکی هەمیشەیی و بێ هیواین لە ژیان. ئەمە راستی چارەنووسی ژنی کوردە.

6- منیش لە زیندانم لە کوردستانێکی ئازاد: گەنجان، بێوەژنەکانی ئەنفال، هەڵەبجە، زیندانییەکانة قەیرە کچان ، پێشەرگە، گەریلا

7- کرێکارەکان، بێکارەکان، برسیەکان….ئەمرۆ بەڕێرەتان دەکەمەوە وەك هەموو رۆژێك، ئێوە نەبوونایە وەکو سادق هیدایەت خۆمم دەکوشت. من لە پێناو ئێوەدا بووم بە ویژدان، پێنووسەکەم هەر ئەمانەتی ئێوەیە و لە گیرفانمدایە، نایفرۆشم، نەمفرۆشتووە، ئەیبەم بە ژێر گڵەوە…. بڕوام بە حزبەکان نیە..منیش ئۆپۆزیتسیونێکی تەنیام، گوێم هەیە بەڵام کلکم نیە، ناشبمە کلکی کەس. من تۆم، تۆ منیت. مەدەد!

8- ئەی شۆڕشگێڕانی جیهان مەدەد: لە بەغدا هاوڕێی شەهید ئارام و رەفیق سابیر بووم. ئەم دووانە رێگای راستیان پیشاندام و قاچم نەخلسکیا، تەسلیمی راگەیاندنی بەعس نەبووم….بەتاقی تەنیا وەك شیوعییەك تا ئەم ساتە ماومەتەوە. هیچم نیە، تەنها خۆم و پێنووسەکەم. لە هیچ دەزگایەك کار ناکەم، چونکە جێگەم نیە…زۆر بەختەوەرم چونکە پێنووسەکەم نەفرۆشتە هیچ جزبێك:
من چی بکەم بەم سەرە، فێر بووە بە ناعەداڵەتی بڵێ نا)!….

روونی لە خۆشاردنەوەیە نەك لە وشەکان،
حەقیقەتمان لە سات و چرکەکانی جێژوانی بێدەنگیمانە،
لە پاش ئاوازێك، کناری شعرێك یان لە قەدو باڵای گۆرانییەکەی
لەوانەیە
لەسەر باڵی پەڵە هەورێك یا سێبەری نەمامێکە:
باران ئەبارێ،

دەنگی ئەبیستم و بۆنی ئەکەم
چاو بۆ ئاسوو هەڵدەبڕم،
روخساری ئەبینم
کە هاوەڵی مۆسیقا ئەکەم
لەگەل بێدەنگی ئەو،
پەنگ ئەخۆمەوە.
هەرچی ئەکا یا نەکا
بۆ هەرکوێ بچی یا نەچی
هەر لە مەودای هەناسەمە
کەچی نە ئەو دیارە و
نە منیش ئوقرە ئەگرم
هەر هێندە ئەزانم
لە گەل نەمام و
تۆنی(سیمفونیای بێدەنگی)م
لەگەل بێزاری و سەرسامی و پرسە بێ وڵامەکانمان
پیاسەئەکەم.
ئێمە خۆشەویستیمان رادەستی بێدەنگی و دووری کردووە:
من هێز و چێژ لە بوونت وەردەگرم، بوون
(دادگاکانی پشکنین)هێشتا حاکمن
بەڕێزەکان: من باسی قومری ناو لانەکەی پشت ماڵەکە‌م ئەکەم!

چیرۆک\ کورسی پارکەکە.. نووسینی: شیکە

لە ڕۆژێکی باراناوی وەرزی زستاندا کە سەرما سەرپەنجەکانی وەک چلوورە دەبەست لەژێر بارانەکەدا بە هێواشی بێ ئەوەی ئاگای لە هەنگاوەکانی بێ کە بەرە و کوێ ئەڕوا هەنگاوی ئەنا وەکو ئەو کەشتیوانەی چارۆگەی کەشتیەکەی هەڵکردووە و داویتە دەست با ئیتر بۆکوێ ئەیبا با بیبات، هەنگاوەکانی گەرچی کورت و لەسەر خۆ بوون، بەڵام بۆ ئەو قووس□ بوون، چونکە لەگەڵ هەر هەنگاوێکی حەسرەتێکی دا ئەنا، لەگەڵ هەرهەنگاوێکی خەونێکی لە گۆڕ ئەنا وەک بڵێ هەنگاوەکانی بۆ ڕۆشتن نا، بەڵکە بۆ بەتاڵکردنەوەی ناخی ئەنێ. لەو

کاتەدا ژیان بۆ ئەو گرنتی هەنگاوەکی تری نەبوو فرمێسکەکانی لەگەڵ دڵۆپی باران تێکەڵ ببوون و ئەوانەی بە لایدا ئەڕۆشتن وایان ئەزانی کە ئەوە بارانە بە سەر ڕوومەتییەوە، هەمووان لە تاو باران و سەرما ڕایان ئەکردو وم و هەندەکیان چەتریان هەڵدا بوو تا تەڕ نەبن، تەنها ئەم نەبە نە سەرما و نە بارینی باران و نە تەڕ بوونی لا گرنگ نەبوو، زۆرێک لەوانەی کە ئەگەشتن پێی ڕۆشتنی خۆیان هێواش ئەکردەوە و بەسەرسووڕماوی سەریان ئەکرد و بەردەوام دەبوون لە ڕۆشتن. هەندەکیان لەبەر خۆیانەوە ئەیان وت: تە سەیری ئەم شێتە بکە هەموو جەستەی تەڕ بووە و خەریکە بیبەستێ، بەڵام ئەو هەر بە لاشییەوە گرنگ نییە. ئەوان ڕاستیان ئەکرد جەستەی تەڕ بوو سەرماش بوو، بەڵام بۆ ئەم کاریگەری نەبوو، چونکە لە ناخیدا ئاگرێک ئەسوتا گەر هەموو بارانەکەش لەی بدایە نەئەکوژایەوە.

هەنگاوەکانی بەردەوام بوون هەر بە هەمان چەشن هەتا بایەکە کەشتییەکەی لە کەنارێک لەنگەر کرد، کاتە دوای ئەو هەموو ڕۆشتنە بە یەکەم جار سەری هەڵبڕی و سەیری کرد لە پێش پارکەکە، سەیرێکی ئەملاو ئەولای خۆی کرد بە سەر سوڕمانەوە وەک ئەوەی بە خۆی بڵێ من چۆن گەشتمە ئێرە و یان پرسیاری ئەوەی من چی ئەکەم لێرە؟ ئەو کاتە وەڵامەکەی دەست نەکەوت، لەگەڵ هەموو بیرکردنەوە ئاڵۆز و زۆرەکەی مێشکی هەنگاوی نا بەرەو پارکەکە و ڕۆشتە ناوی، هەنگاوەکانی خێراتر بوون لە هی پێشووتری وەک ئەوەی شتێک قاچەکانی ڕا بکێشێ و بیەوە بیبا بۆ شوێنێکی دیاری کراو. پاش کەمێ ڕۆشتن گەیشت بە کورسییەکی ناو پارکەکە کاتێک گەشتە لای کورسییەکە وەستا و کەمێک لەی ڕاما دواتر وەکوو ئەوەی یەکەم جاری بێ کورسی ببینێ و دانیشێت لەسەری دانیشت، وەک منداڵ کاتێک کە بۆ یەکەم جار شتێک ئەبینی چەند سەرسام ئەبێ، ئیتر بەو سەرسامییە یان ئەگری یان پێئەکەنێ، بەڵام نە پێکەنی نە گریا. لە پڕ دەستی کرد بە گەڕان وەکو ئەوەی شتێکی ون کرد بێت. دوای کەمێ گەڕان وەستا نووسینێکی هەڵکەنراوی دۆزییەوە کە بەروارێک بوو، بەرواری ئەو ڕۆژەی کە بۆ کۆتا جار لەگەڵ دایک و باوکی سەردانی ئەو پارکەیان کرد بوو. نزیکی 10 ساڵ تێپەڕی بوو بە سەر ئەو ڕۆژەدا بە ساتە گەڕایەوە هەمان ڕۆژ بە ئەو کاتەی کە ئەم لە سەر خلیسکێنەکە یاری ئەکرد و دایک و باوکی لە بەرامبەر ئەو لە سەر ئەو کورسییە دانیشتبوون سەیری ئەویان ئەکرد و پێئەکەنین، بەڵام کاتە ئەم سەرقاڵی یاریکردن ئەبوو ڕوویان گرژ ئەبوو بێزار دەرئەکەوتن و پێیان وابوو کە نایانبینێ، بەڵام کاتێ ئەوانی بە گرژی و بێزاری ئەبینی، هەستی ئەکرد کە شتێک هەیە و خەریکە شتێک ڕووئەدا، بەڵام نەیئەزانی چییە! لە یاریکردن هیلاک بوو ڕۆشتەوە بۆ لای دایک و باوکی لە نێوانیاندا دانیشت پێیان گوت:

بۆ هاتیتەوە؟

ئەویش گوتی: هیلاک بووم ئەوەندە بەسە بۆ ئەمڕۆ ئەگەر دووبارە حەزم لێی بێ ئەوە من ئەهێننەوە ئێرە؟
هەردووکیان پێکەنین و بە لەقاندنی سەریان ڕازەمەندیان نیشان دا بە قسەکەی. دواتر ڕووی کردە باوکی و گوتی: بابە ئەزانی چی؟
باوکی گوتی:چی ئەزیزم؟
گوتی: حەز ئەکەم کە گەورە بووم وەکو تۆ کار بکەم تۆش لە ماڵەوە بی ئیتر ماندوو نەبی وە ئەمەوێ سەیارەیەکی زۆر جوانت بۆ بکڕم تا ئیتر گەر ویستت بچی بۆ شوێنێ ناچار نەبی بە پاس بڕۆیت و قاپ شۆرەک و جل شۆرەکیش بۆ دایکم ئەکڕم تا چیتر دەستەکانی نەقڵیشێن و تێک نەچن. کاتێ گوێیان لەم قسانە بوو تێگەشتن کە ئەویش لە هەموو شتەکان تێئەگا و بیر لە چارەسەرکردنیان ئەکاتەوە. دوای کەمێ لە بێدەنگی و سەیرکردنی یەک، باوکەکە سەیری کرد گوتی: ئای لە تاقانەکەی من بیری لە چی کردۆتەوە، من قوربانی تۆ بم، بەڵام گیانی بابە ئەو شتە نابێ تۆ پێویستە لە ماڵەوە یارمەتی دایکت بدەی کاتێ گەورە بووی خواردن بۆ من ئامادە بکەی و کاتێ لە کار ئەگەڕێمەوە لە پێش دەرگا بیت و پێشوازیم لێ بکەی. تۆ ئەزانی ئەوە بۆ من لە هەموو دونیاش زۆر زیاترە و بینینی تۆ و زەردەخەنەکەت هەموو ماندووبوون و هیلاکییەکم لە بیرئەبەنەوە. ئەزیزەکەی بابە من کار ئەکەم بۆ ئەوەی تۆ لە هیچت کەم نەبێ، بۆیە پێویست ناکا تۆ بیر لەو شتانە بکەیتەو. کاتێک باوکی وای گوت خەمبار بوو سەری بۆ خوارەوە کرد و بە خەمباری گوتی: ئاخر من نامەوێ تۆ هیلاک ببیت.
باوکی گوتی: هەموو هیلاکییەکانم قوربانی تۆ بێ تۆ جارێ مناڵی بیر لەو شتانە مەکەرەوە، تۆ جارێ مناڵی بیر لەو شتانە مەکەرەوە لە ناو مێشکی دووبارە و دووبارە ئەبێیەوە وەکو ئەوەی توتییەک لە ناو مێشکی بێت جگە لە توتیی وەک زیندەوەرێکی مشەخۆر وابوو خەریک بوو مێشکی ئەخوارد. لەگەڵ بیرکەوتنەوەی ئەو قسەیە بزەیەکی تاڵی کرد وەکو ئەوەی بڵێ ئاخۆ نازانن کە مناڵ و مێشک وەکو یەکن کاتێ شتێکیان لێ قەدەغە دەکرێت زیاتر حەزیان لێیە بیکەن. فرمێسکەکانی وەکو پاشماوەی گڕکانێکی تەقیەوە کە بە خامۆشی کە بە سەر خاکەکەی دەوریدا ڕۆچکەیەک بۆ خۆی دروست ئەکا و هێواش هێواش دێتە خوارەوە و شوێنەواری خۆی بە سەر زەوییەکەوە جێ ئەهێڵێ ناخی ئەویش وەکو گڕکانێک تەقیبێیەوە و فرمێسکەکانی وەکو پاشماوەی بە سەر ڕوومەتیدا ئەهاتنە خوارەوە و شوێنەواری جێ ئەهێشت. دووبارە گەڕایەوە بۆ هەمان ڕۆژ. کاتێ باوکی قسەکانی تەواو بوو و خەریکی هەڵکەندنی بەروارەکە بوون پەیوەندییەکی بۆ هات، کاتێ سەیری کرد

کەمێ پێشەکا و هەستا و گوتی ئەستا دەمەوێ کەمێ دوورکەوتەوە و وەڵامی دایەوە. لە کاتی وەڵامدانەوە پێشەکاوی و خەم بە ڕوخسارییەوە دیار بوو وەکو ئەوەی کێشەیێ هەبێ و بیەوێ چارەسەری بکا عوزر بۆ شتێ بهێنێتەوە. ئەم ئاوا سەیری باوکی ئەکرد دایکی بە ئەوەی سەرنجی لای باوکی نەمێنێ ڕوخساری بۆ لای خۆی سوڕان گووتی :
ئای لە ڕۆڵەکەی من چەند گەورە بووە تا بیر لەو شتانە بکاتەوە! ئادەی پێم بڵێ بۆ تەمای چ جۆرە جل شەرەکم بۆ بکەی؟ کاتێ گوێی لەو قسەیە بوو بزەیەک کەوتە سەر لێویی و گوتی: ئەها ئەو جۆرانەی کە خۆیان جلەکان ئەشێن، ئەزانی کامە ئەوەی کە بەس جلەکە ئەکەیتە ناوی و ئیتر خۆی ئەیشوا؟ ئەها ئەوانەی ناو ڕیکلامەکان. ئەمەوێ لەوانەت بۆ بکەم. دایکی گوتی:ئای لە نازدارەکەی من جا ئەوانە زۆر گرانن تۆ چۆن پێت ئەکڕدرێت؟ ئەویش گوتی :ئاخر کاری زۆر زۆر ئەکەم تا بتوانم پارەی ئەوەم هەبێ. قسەکانیان تەواو نەبوو باوکی بە پێشەکاوی هات و گوتی :دەبێ بڕۆین ئەوە دەبێمەوە ماڵ و خەم کارم هەیە، هەستن زوو بکەن لەوێ هەستان و ڕۆشتن. ئیتر ئەوە کۆتا جار بوو کە سەردانی ئەوێ بکەن. لە کاتی ڕۆشتن ئاوڕی بۆ دواوە دایەوە و سەیرێکی پارکەکە و کورسییەکە و خلیسکانییەکەی کرد وەکو ئەوەی بزانێ و هەستی کردبێ کە کۆتاجارە کۆتا هەنگاوی ناو لە پارکەکە دەرچوو، ڕۆژێ دوای ڕۆژی پارکەکە ویستی ئەو شتانە بکا کە باوکی پێی وت بەیەو ڕۆشت بۆ چێشتخانە و بە دایکی گوت :دایکە حەز ئەکەم فێری خواردن دروستکردن ببم وەکو ئەوەی باوکم گوتی ئەبێ خواردنێکی زۆر خۆش بۆ باوکم دروست بکەم، تا کە خواردنی ماندوو بوونی نەمێنێ. دایکی کەمێک پێکەنی و گوتی :زۆر باشە وەرە با پێکەوە خواردن دروست بکەین. لەگەڵ دایکی سەرقاڵی خواردن دروستکردن بوو ، تا کاتی هاتنەوە باوکی هات بەپەلە ڕایکرد بۆ دەرگاکە و چاوەڕێ بوو باوکی بدات لە دەرگاکە و ئەم بیکاتەوە. هات و دەرگای بۆ کردەوە باوکی بە بینینی دڵخۆش بوو و پێکەنی و لە باوەشی کرد و بەیەکەوە ڕۆشتنە ژوورەوە و هەر لە باوشی باوکیدا بە باوکی گوت :بابە ئەزانی ئەمڕۆ لەگەڵ دایکم خواردنم دروست کرد ئەو خواردنەی کە تۆ حەزت لێیە؟ئەویش گوتی :توخوا بەڕاست ئای خواردنێک تۆ دروستت کردبێ ئەبێ ئەستا چەند خۆش بێت،دڵنیام پەنجەی خەمی لەگەڵ ئەخەم! ئەویش پێکەنی و باوکی ماچێکی نێوچەوانی کرد و لەگەڵ ئەو قسانە گەشتن بە چێشتخانەکە و سفرە ئامادە بوو، دانیشتن بە نانخواردن و دوای ئەوەی باوکی یەکەم پاروی خوارد یەکسەر گوتی :باوکە چەنە خۆشە بە دڵتە؟ ئەویش گوتی :زۆر زۆر خۆشە تا ئەستا شتی ئاوا خۆشم نەخواردووە و خەریکە پەنجەی خەمی لەگەڵ بخەم ئەوەنە خۆشە.

ئیتر بەبیستنی ئەو قسانە زۆر دلخۆش بوو وەکو ئەوەی ئەڵێن دەمی تا
گوێی ڕۆشت بوو لە خۆشیدا. ئەویش ئاوا بوو ئەو ڕۆژە ئاوا لەگەڵ
کەمێ یاریکردن لەگەڵ باوکی و بەسەربردنی کاتێکی خۆش تەواو بوو.
ڕۆژی دواتر هەمان شتی کرد بەڵام باوکی وەکو ڕۆژی پێشوو نەبوو.
ئەمڕۆ لە باوشی نەکرد تەنها ماچی کرد و ڕۆشتە ژوورەوە خواردنەکەی
خوارد و تەنها گوتی خۆشە! دوای تەواو بوونی لە ناخواردن ڕۆشتە
هۆڵەکە و سەرقاڵی کارکردن بوو. ئەمیش ڕۆشتە هۆڵەکە و لە تەنیشت
باوکی وەستا، بەڵام باوکی نەک ئەوەی هیچی نەوت بەڵکو هەستی بە
بوونیشی نەکرد! ئەویش بێ هیوا بوو ڕۆشتەوە ژوورەکەی خۆی.
ڕۆژی دواتر بە هەمان شێوە بوو. ڕۆژی دوایی ئەویش هەر ئاوا بوو
ئەوەی جیا بوو نە ماچی کرد نە لە خواردنەکەی خوارد! ڕۆژەکانی
تریش هەر بە هەمان شێوە بوو. دوای تێپەڕینی هەفتەیەک ئیتر بێ
هیوا بوو. ئیتر نە چۆیە چێشتخانە تا لەگەڵ دایکی خواردن دروست
بکا و نە لە پێش دەرگە چاوەڕێی باوکی ئەکرد، تەنانەت هەندێجار بۆ
خواردنیش نە ئەهاتە سەر سفرە،

ئەو 10 ساڵە ئاوا تێپەڕی ئەو کاتەی چووە قوتابخانە هیوایەکی بۆ
دروست بوو و گوتی لەوانەیە ئەگەر نمرەی بەرز بە دەست بهێنم و
سەرکەوتوو بم، باوکم دڵخۆش ببێت. قۆناغی یەکەمی بە نمرەی بەرز
بڕی و کارتەکەی برد بۆ لای باوکی گوتی :بابە سەیرکە بە پلەی یەکەم
دەرچووم! ئەویش کە سەرقاڵی کارکردن بوو و بێ ئەوەی سەیری
کارتەکەشی بکا گوتی :ئافەرم ڕۆڵەکەم، دواتر پارە بە دایکت ئەدەم
تا بە دڵی خۆت شتێکت بۆ بکڕێت. بە بێ هیوایی و خەمباری ڕۆشتەوە
ژوورەکەی خۆی.

ساڵی دواتریش هەر بە هەمان شێوە بوو هەموو قۆناغەکانی خوێندنی بە
پلەی یەکەم بڕی، بەڵام هیچ کات ئەو شتەی کە لە باوکی چاوەڕێی
ئەکرد ن□ی□بینی هەموو جارێ کەمێ پارەی ئەدا پێی تا بەدڵی خۆی شتی
پێ بکڕێت. دیاری□کان زۆر بوون، بەڵام بۆ ئەو هیچ نەبوون، وەکو
ئەوەی ناوچەیەک دەریایەکی گەورەی لێ بێت، بەڵام لە بەر ئەوەی
ئاوەکەی سوێرە ناتوانرێ سودی لێ ببینرێت.
هەموو ساڵەکان و ڕۆژەکان ئاوا ڕۆشتن ژوورەکەی خۆی و ئەو چوار
دیوارەی کە تیای بوو نیشتمانی ئەو بوو، تا ئەو ڕۆژە تەنها ئەو
کاتانەی کە قوتابخانەی هەبوو ئەهاتە دەرەوە و شتانێکی زۆر لە
ماڵەکە گۆڕابوون، بەڵام ئەم بە هیچیانی نەزانی بوو، وەکو ئەو
ورچەی لە سەرەتای وەرزی زستان سڕ ئەبێ سەرەتای وەرزی بەهار لە
کوخەکەی خۆی دێتە دەرەوە و ئەبینێ وەرزەکە زۆر جیاوازە لەو کاتەی

کە ئەم کەتا جار ڕۆشتە کوخەکەی خۆی. بەڵام ناشپرسێ کە ئەمە چۆن ڕوویداوە، ئەو ڕۆژەی کە ناخی تەقیوەو پێش ئەوەی لە ماڵ بچێتە دەرەوە لە ژوورەکەی هەموو هێزی کۆکردەوە و لە ژوورەکە ڕۆشتە دەرەوە بەو هیوایەی شتەکان گۆڕابن. چووە لای باوکی دووبارە سەرقاڵی کارکردن بوو لێی نزیک بۆیەوە بانگی کرد و گوتی :بابە ئەویش گوتی : بەڵێ چیت ئەوێ؟ بەو وەڵامدانەوەیە ئەو هیوایەی کە وەکو شاخێک دروست ببوو، لایەکی ڕووخا و ویستی پەشیمان بێتەوە هیچ نەڵێ.باوکی کاتێ هەستی کرد خەریکە پەشیمان ئەبێتەوە، دەستی لە کارکردن هەلگرت گوتی:بڵێ ڕۆڵە چیت ئەوێ؟ ئەتەوێ شتێ بکڕی و داوای پارە ئەکەی؟ دەستی برد بۆ جزدانەکەی گوتی: ها ڕۆڵە چەندت ئەوێ بیبە ئەویش گوتی :

نا بابە پارەم ناوێ گوتی: ئەی چیت ئەوێ بڵێ بزانم، زۆر لە کاتم مەگرە کارم هەیە ئەبێ تەواوی بکەم؟ ئەویش کە سەری داخست بوو و بە دەنگێکی نزم گوتی :بەیانی لە قوتابخانە چالاکییەک هەیە مامۆستاکان داوایان لێمان کرد کە پێویستە هەمووومان باوکمان لەگەڵ خۆمان ببەین بۆ قوتابخانە، ئەگەر تۆش بتوانی لەگەڵم وەرە و ئەگەر تۆ نەیت، من ناتوانم بەشداری چالاکییەکە بکەم و زۆریشم حەزم لێیە کە بەشداری بکەم. باوکی کەمێ بیری کردەوە و گوتی :ئمم بەڕاستی بەداخم زۆر حەزم ئەکرد کە بێم، بەڵام ببورە ناتوانم، بەیانی کارێکی زۆر گرنگم هەیە پێویستە بڕۆم ئەو کارە بکەم. زۆر ببورە ئەتوانی لەگەڵ دایکت بڕۆیت، ئەویش سەری بەرز کردەوە و گوتی :ئاخر نابێ ئەوان وتیان هەر ئەبێ باوکتان بهێنن. بەیانی هەموو هاوڕێکانم لەگەڵ باوکیان ئەبن. ئەگەر من لەگەڵ دایکم بم زۆر عەیب ئەبێ ودواتر ئەوان چیم پێ ئەڵێن؟ باوکە چی ئەبێ جارێک لە بەر من واز لە کارەکەت بهێنیت و لەگەڵم بێیت، تەنها بۆ یەک جار؟ کاتێ وای گوت قوڕگی پڕ گریان بووو و چاوەکانی وەکو کانی هەڵقوڵا، بەڵام کە وای گوت باوکی توڕەبوو گوتی :یانی چی تەنها جارێ بۆ تۆ واز لە کارەکەم بهێنم؟ من هەموو ئەوەی کە ئەیکەم بۆ تۆیە، بۆ ئەوەمە کە تۆ لە هیچت کەم نەبێ. ئەگەر من کار نەکەم تۆ چۆن ئەتوانی بڕۆی بۆ قوتابخانە؟ کێ خەرجییەکانت بۆ ئەدا؟ تۆ نازانی من چەند هیلاک ئەبم لە بەر تۆ، کەچی هێشتا پێی نازانی و هاتووی ئاوام پێ ئەڵێی؟ ئەویش بە گریانەوە گوتی : بەخوا مەبەستم ئەوە نەبوو، تەنها ویستم بۆ جارێک لەگەڵم بی و لە لای هاوڕێکانم بڵێم کە منیش باوکم هەیە و ئەمە باوکمە. باوکە من ناڵێم هیچت بۆم ناکردوە و هەرگیز وا ناڵێم. من هەموو شتم لە بەرچاوە و ئەزانم کە چەند ماندووی، چەند هیلاکی. هەموو شتێک ئەزانم، بەلام من هەرگیز نەمویستوە ئاوا خۆت ماندوو بکەی. من تەنها ویستومە لەگەڵم بیت.

باوکی کە گوێی لەو قسانە بوو زیاتر توڕە بوو و بە توڕەیی پێی گوت: بەسە ژوورەکەت بــا نەتــبینم! تۆ لە کەیەوە ئەوەندە بێ چــاو ڕوو بـــوویت؟ ئیتـــر بەو دڵە پڕ و چاوە پڕ فرمێسکەی ڕۆشت، بەڵــام بە ژوورەکەی نا، بە سەر شەقامەکان و بە بەر بارانەکە، چونکە ئەوکاتە نەک ژوورەکەی، بەڵکو ماڵەکەشی لێ ببوو بە شوێنێک کە هەناسەی تیا تەنگ بوو، وەکو ئەوەی لە ناو شوشەیەک دابێت. هەر بۆیە شەقام و باران بۆ ئەو باش بوون، شەقامەکان بەر فراوان و هیچ دیواریکیان نییە و بارانەکەش بۆ گڕکانی هەڵقوڵاوی ناخی باش بوو.

لە مــردن بەر دەمبەوە.. شیعــر/ عەبدولموتەلیب عەبدوڵا

[بۆ خوێندنەوەی ئەم کتێبە کلیکی ئێرە بکەن..]

[Mutalib_LaMerdnDownload]

ثیۆریی ئەوەلیی گازە تێکەڵەکان و قــانونی پەســتانی جــوزئیی.. رەهەند سابیر

ثیۆریی ئەوەلیی گازە تێکەڵەکان و قانونی پەستانی جوزئیی The first theory of mixed gases and law of partial pressures

لەو چەرخەی نیــوتن و زانسـت تێیــدا ئەگــوزەرا، لە لایەن زۆرینەی فەیلەسوفانی سروشتییی، وەها گریمانە ئەکرا تەنیا یەک شلەی گازیی gaseous of fluid هەیە، واتە هەوای چواردەورمــــان Common air کە بەهۆی چوونیەکییەکەیەوە homogeneity وەکو توخمێک دەرئەکەوەت. پاش

سیلسیلەیەک دیراسە لە لایەن کیمیاگەرانی نیوومـاتیک pneumatic chemists، پێشنیاریان کرد کە ئاتمۆسفیر لە چەند جۆرێک ماددە پێکهاتووە. سەرەنجام، مۆدێڵەکەی نەوا بە شەرحی ئەم ظاهیرە هەمەجۆرییە، بووە پێویستییەک (thackray 1970). لە مەقالەی پێشوودا، ئاماژەمان پێدا کە لە کۆتاییەکانی صەدەی هەژدە، داڵتۆن، خەریکی تەحقیقە تەرکیبی ئاتمۆسفیر بوو investigating the composition of the atmosphere . لە ئەنجامگیرییەکەیدا، پێشنیاری کرد کە گازەکانی ئاتمۆسفیر، میکس(تێکەڵ) بوونە و بە شێوەی کیمیاویی تێکەڵ نەکراون!!!

پاشان داڵتۆن، تەفسیرێکی بە ئەو حەقیقەتە گەشە پێدا کە ئاتمۆسفیر تێکەڵەیەکی چوونیەکە homogeneous، هەروەها هیچ جیابوونەوەیەک لە توێژاڵەکانی گازە جیاوازەکاندا، نییە، لە ئاکامی ئەم ئەندێشە سەواد و بەسەودایەدا، " بووە گەڵانکارییەکی عەقڵانیی و تەکویز لەسەر مۆدێڵی نیوتنیی" (Fleming 1974, p.563). دیارە ئەمە لە لێکدانەوەی پرسیاری ٣١ ئەبتیک٢ ، پرۆپۆزیشنی ٢٣ی پرینسیپاوە سەرچآوە ئەگرێ:

لە تێکەڵەیەکدا، هەر گازێک، وەکو شلەیەکی لاستیکیی نیوتنیی، رەفتار ئەکات Newtonian elastic fluid وەکو ئەوەی گازەکانی تر، غەیر مەوجود بێ لەناو دەفرەکەدا.

بە گوتەی داڵتۆن " کاتێ دوو شلەی لاستیکیی elastic fluid کە بە A و B تەعبیری لێئەکەین، پێکەوە تێکەڵ ئەکرێن، هیچ ریپەڵشنێک لە مابەینی تەنۆلکەکانیان روونادات، بە واتایەکی تر، تەنۆلکەکانی A بەرپەرچی تەنۆلکەکانی B نادەنەوە! (Dalton 1082, p.540)

بە کورتییەکەی، ئەمە کاکەی ئەو مەسئەلەیە کە رەنگە ناوی لێ بنرێت " یەکەم ثیۆریی گازە تێکەڵەکان- The first theory of mixed gases) ی داڵتۆن.

داڵتۆن مولاحەظەی ئەوەی کرد، کاتێ گازە جیاوازەکان لە دەفرێکی داخراودا تێکەڵ کراون، کەی گشتیی پەستانەکە، یەکسان بووە بە سەرجەمی پەستانەکانی گازە جیاوازەکان کە بە تاک وەرگیراون. ئەم فاکتە، ئێستا بە " قانونەکانی پەستانی جوزئیی- Dalton’s law of partial pressure" ناسراوە کە پێش ئەم مۆدێڵە بە ثیۆریی ئەوەلیی گازەکان First theory of gases بەیانی حاڵ کرا بوو، ئەگەر ئینسان دان بەوەدا بنێت کە تەنۆلکەکانی گازی پوخت pure gas ، بەرپەرچی یەکتر ئەدەنەوە، ئەوا بە شیوەیەکی چوونیەک، تەوزیع ئەبن، ئەگەر دواتر گازی تر لەگەڵ گازی سەرەتای دەفرەکە تێکەڵ بکرێ و هیچ

کارلێکەک لە نێوان تەنۆلکەکانی ڕوونەدات، ئەوا ئەم گازە دووەمییەیش، بە شێوەیەکی چوونیەک، تەوزیع ئەبێت، هەروەها کەی پێستانەکە وەکو ئەوە ئەبێت کە قانونەکانی داڵتۆن تەخشانی کردوون.

لە کۆتاییدا، ئەم تیۆرییەیش، بەدەرخنە نەبوو، تەنانەت جان گاف John Gough، مامۆستای پێشووی داڵتۆن لە کەندەڵ، نەقدی بنەماکانی تیۆرییەکەی کرد. هاوکات، ولیام هێنری (1774-1836 Wiliam henry)، تیۆرییەکەی داڵتۆنی بە موفید لە قەڵەم دا!

-————————————

سەرچاوە:

The Development of Dalton’s Atomic Theory as a Case Study in the History of Science: Reflections for Educators in Chemistry
He´lio Elael Bonini Viana Æ Paulo Alves Porto
Published online: 4 February 2009
_ Springer Science+Business Media B.V. 2009

لەدژی جیاکاری کولتووری.. دیمانەی خەلیل کەیوان لەگەڵ حەمید تەقوایی

وەرگێڕانی: کاوە عومەر
ئەم بابەتە لەسەر بنەمای چاوپێکەوتنەکە لەگەڵ کەناڵی جەدید ئامادەکراوە

خەلیل کەیوان: هەڵاواردنی کولتووری لە ئێران چ لە سەردەمی کۆماری ئیسلامی و چ لە ڕژێمەکانی پێشوودا، سیاسەتێکی حاشا هەڵنەگرە. ئەم بابەتە هەندێک جار دەبێتە بابەتی مشتومڕی چەپ و تەنانەت ناڕەزایی دەربڕین. بۆ نموونە، بەناو کردنەوەی کارتێنەکی مشتومڕاوی ڕۆژنامەی ئێران (کە خاوەندارێتی ئاژانسی هەواڵی کۆماری ئیسلامی) لە ساڵی

١٣٨٥دا بووە هۆی خۆپیشاندانی بەربڵاو لە تەورێز و زۆرێک لە ناوچە تورکییەکانی دیکەی ئێران، هەروەها ژمارەیەک لە خۆپیشاندەران لە شارەکانی… نەقدە، ورمێ، تەورێز، ئەردەبیل و مەشکین شار. وە نموونەیەکی ئەم دواییەی ئەوە پەخشکردنی ڤیدیۆیەک بوو لە یەکێک لە بەرنامە ڕادیۆییەکانەوە، کە جل و بەرگی کوردی پێی دەگوترا جلی شوان، هەروەها بە گاڵتەجاڕییەوە گوترا کە ژنانی کورد قسەش دەکەن. ئەم بابەتەش بوو بە بابەتی گفتوگۆ.
حەمید تەقوایی، پرسیاری یەکەمم ئەوەیە، پێت وایە لە ئێراندا هەڵاواردنی کولتووری هەیە؟ ئەگەر وەڵامەکەت بەڵێ بێت، پرسیاری دواتر ئەوەیە، لە چ بوارێکدا و سەرچاوەی چییە؟

حەمید تەقوایی: ئاشکرایە کە هەڵاواردنی فەرهەنگی لە ئێران لە بوارە جۆراوجۆرەکاندا هەیە. نموونەی ئەوەت باس کرد، بەڵام لە ژیانی ڕۆژانەدا دەبینرێت. بە نموونە نوکتەی سوکایەتی ئامێز بە تورک زمانەکان یان لوڕ زمانەکان لە کۆمەڵگادا یەکێکە لە دەرکەوتە تایبەتەکانی چەوسانەوەی کولتووری. پرسێک کە هەندێک جار وەک ئەو نموونانەی باست کرد پەرەدەستێنێت و ناڕەزایەتی جەماوەری لێدەکەوێتەوە. پایەیەکی تری چەوسانەوەی کولتووری، بێبەشکردنی پەروەردە و چالاکییە کولتووری و هونەرییەکانە بە زمانی دایک، کە پێشتر لەم بەرنامەیەدا باسمان کرد.

هەڵاواردنی کولتووری بەشێکە لە چەوساندنەوەی نەتەوەیی و خەڵکی تورک و کورد زمان و عەرەب زمان لە خوزستان، هەروەها ئەو هاووڵاتیانەی کە زمانی دایکیان فارسی نییە و خاوەنی زمان و ئەدەب و شیعر و مۆسیقای تایبەت بە خۆیانن، هەمیشە هەیانبووە لە ژێر ستەمی مللیدا بووە. هۆکاری ئەم هەڵاواردنانە حکومەتی ناوەندی و ئایدۆلۆژیای ناسیۆنالیستی چینی دەسەڵاتدارە کە هەمیشە خەڵکی “غەیرە فارس”یان بە هاوڵاتی پلە دوو زانیوە و زۆرترین جار بە پاسەوانی سنووری بە پەرەش ناویان دەبردن؛ واتە ئەوانەی سنوور و یەکپارچەیی خاکی ئێران دەپارێزن کە پرسێکی ناسنامەی ناسیۆنالیزمی فارسە. هەرکاتێک ئەم “سنوورپارێزە پەرەشانە” ناڕەزایەتیان دەربڕی بەرامبەر هەڵاواردن و چەوساندنەوەی نەتەوەیی و هاتنە گۆڕەپانەکە، بە دارێکی جوداخوازی و یەکپارچەیی خاکی خستەتە مەترسییەوە. ناسیۆنالیزمی فارس و بە پێچەوانەی ئەوانەوە، هێزە ناسیۆنالیستییە قەومییەکان، ئەو جیاکاری و جیاوازییە نەتەوەییانە دەگەشێننەوە و لە بنەڕەتدا یەکێک لە پایە عەقیدەی و دونیابینیەکانی هێزە ناسیۆنالیستەکان، شوناسسازیە نەتەوەیی و قەومییەکانە لە نێوان

بەشە جیاوازەکانی کۆمەڵگەدا . سەرچاوەی ناسیۆنالیزم و قەومگەرایی، پاراستنی بەرژەوەندی چینی سەرمایەدارە، کە لە ڕووی ئایدیۆلۆژییەوە پێویستی بە ناسنامەی ناسیۆنالیستی هەیە. بنەمای پێکهێنانی وڵاتان و دەوڵەتە نەتەوەییەکان لە سەردەمی ئەمڕۆدا، لە ڕاستیدا دابینکردنی بەرژەوەندییەکانی چینی سەرمایەدارە لە ژێر پەردەی بەرگریکردن لە بەرژەوەندییە نەتەوەیی-نیشتمانییەکاندایە.
یەکێک لە دەرکەوتەکانی ئەم واقیعە بنەڕەتییە جیاکاری و چەوساندنەوەی کولتوورییە کە ئەمە لە پەیوەندی لەگەڵ زمان و مۆسیقا و سەما و جل و بەرگ و.... بەڵێ گومانی تێدا نییە کە چەوساندنەوەی کولتووری هەیە. بابەتەکە لەسەر چۆنیەتی مامەڵەکردنە لەگەڵیدا و چاککردنیەتی.
خەلیل کەیوان: بابەتێکی دیکە کە هەر لە پەیوەند لەگەڵ هەڵاواردنی کولتووریدا دەوروژێنرێت، پرسی ئازادیی قسەکردنە. هەندێک پێیان وایە کە ڕۆژنامەکان ڕێگەیان پێدەدرێت لەسەر بابەتی جۆراوجۆر بنووسن، لەوانەش کۆمێنت لەسەر پرسە ڕۆشنبیرییەکان و ڕەخنەگرتن و تەنانەت گاڵتەکردن. ئەوان دەڵێن، سنووردارکردنی ئەو جۆرە دەربڕین و بۆچوونانە سەبارەت بە کەمینەکان و نەتەوەکان پێچەوانەی پرەنسیپی ئازادی ڕادەربڕین و ناڕەزایەتی دەربڕین لەم جۆرە حاڵەتانەدا نەشیاوە. پێت وایە ئەم جۆرە سنووردارکردن و ناڕەزایەتیانە دژی پرەنسیپی ئازادی ڕادەربڕینن؟

حەمید تەقوایی: خاڵی یەکەم ئەوەیە کە ئازادی ڕادەربڕین شەقامێکی یەکلایەنە نییە. تۆ ئازادیت هەرچیت بوێت بیڵێیت، ئەوانی تریش ئازادن کە ناڕەزایەتیت بەرامبەر دەربڕن. هەروەها ئازادی ناڕەزایەتی بەشێکی گرنگی ئازادی ڕادەربڕینە. کەوایە، ئەم تیۆرییەی کە مرۆڤ نابێ ناڕەزایەتی دەربڕێت بەرامبەر بە بۆچوون و لێدوانی جیاکاری، بەرگری نییە لە ئازادیی قسەکردن، پێشێلکردنی ئازادییە. ئەم تیۆرە پێشێلی ئازادی قسەکردنی ناڕازییان دەکات.

بە گشتی ئەمە لێکدانەوەیەکی سەیرە بۆ ئازادی دربڕین،کە ئازادی دەربڕینی بیروڕای جیاکاری ئامێزی نەتەوەیی و میللی و کولتووری بە فۆرمی بناسین، بەڵام ڕێگە نەدان بە ناڕەزایەتی بەرامبەر بەو بۆچوونانە بە مۆڵەت پێدراو نەزانین! وا دیارە لەم نەوەندەدا شتێک سەروخوار بوەتەوە! هەمیشە ئەوانەی تەپڵی ڕق و کینەی ناسیۆنالیستی و نەتەوەیی و ئاینییان لێداوە ئازاد بوون و ئەوانەی ناڕەزایەتیان بەرامبەر بەو هەڵاواردنانە هەبووە، سەرکوت کراون. سەرەتا ئازادی قسەکردن واتە ئازادی ڕەخنەگرتن و ناڕەزایەتی

دەربڕین بەرامبەر بە ئایین و ناسیۆنالیزم و ڕق و کینە و دابەشکاری نەتەوەیی و کولتووری و میللی و ڕەگەزی و ئایینی.

خاڵێکی تر ئەوەیە کە ئازادی قسەکردن هیچ شتێک لەبارەی ناوەڕۆکی ئەو بۆچوونانەی کە دەربڕدراون نادات بەدەستەوە ، بەڵکو ڕایدەگەیەنێت کە هەموو کەسێک ئازادە لە قسەکردن لەسەر بیروڕای خۆی. ئەمەش هەمان شت دەڵێین. هەموو ڕۆژنامەکان دەتوانن هەرچییەکیان بوێت بڵاوی بکەنەوە و هەر تیۆرێکی جیاکاری بخەنە ڕوو، بەڵام ئەمە بە مانای پشتڕاستکردنەوەی هەموو بۆچوونەکان نییە. ئەمە نەک هەر مافمان هەیە، بەڵکو خۆمان بە پابەند دەزانین کە ڕەخنە لە بۆچوون و پراکتیزە کۆنەپەرستانە و هەڵاواردن ئامێز و دژە ئینسانییەکان بگرین و ڕێکخستن و بانگەوازی ناڕەزایەتی لە دژی ئەو بۆچوون و کردەوانە و دژی دۆگما و خورافات و قسەی ناشرینە نەتەوەیی و ئایینی و ڕەگەزیانە بکەین .وە بە بەشێک لە ماف و ئەرکی خۆمان دەزانین.

لە ڕوانگەی یاساییەوە دەتوانرێت بابەتەکە ڕوون بکرێتەوە کە یاسا نابێت تەنها بەرگریکاری ئازادی قسەکردن بێت، بەڵکو بەرگری لە پیرۆزی و کەرامەتی مرۆڤەکان و مامەڵەکردن لەگەڵ هەڵاواردنی کولتووری و بوختان و ناوزڕاندن و مامەڵەکردن لەگەڵ بێڕێزی وسوکایەتی و هتد ئەرکێکی تری یاسایە. بۆیە ئەگەر کەسێک لە ڕووی یاساییەوە ئازاد بێت هەر شتێک لە دژی خەڵکی تورک یان کورد زمان یان هەر بەشێکی کۆمەڵگا بڵێت، دەتوانێت لە بەردەم خەڵکدا وەک کردەوەی هەڵاواردن یان ناوزڕاندن و بوختان و سوکایەتی و هتد سکاڵای لەسەر تۆمار بکات. ئەمە لە بواری ئازادی قسەکردندا نەماوە، بەڵکو مافی هاوڵاتیانە کە دەبێت لە دادگا یەکلایی بکرێتەوە. تۆ ئازادیت هەر شتێک بڵێیت، بەڵام کاتێک بوختان و درۆی بێ بنەما بەرامبەر کەسێک یان بەشێک لە کۆمەڵگا دەکەیت و لە دادگادا سکاڵات لەسەر تۆمار دەکرێت، ناتوانیت وەک ئازادی قسەکردن بەرگری لە کارەکەت بکەیت. ئەمە باسێکە دەربارەی پێشێلکردنی مافی هاوڵاتیان نەک ئازادی ڕادەربڕین.

خاڵی دواتر سەبارەت بە ئازادی ڕادەربڕین، وەک پێشتر لەم بەرنامەیەدا باسمان کرد، ئەوەیە کە ئازادی ڕادەربڕین لە بنەڕەتدا پەیوەندی بە پەیوەندی نێوان حکومەت و خەڵکەوە هەیە، نەک پەیوەندی نێوان تاکەکان یان چین و توێژە جیاوازەکانی کۆمەڵگا. پێویستە حکومەت و یاسا بەبێ مەرج دان بە ئازادیی ڕادەربڕینی هەموو کەسێکدا بنێت و بیپارێزێت، بەڵام تاک و دامەزراوە و ڕاگەیاندن و

ڕێکخراوە ناحکومییەکان مافی خۆیانە هەر سیاسەتێکیان هەبێت و هیچ بۆچوونێک بڵاوبکەنەوە یان بڵاونەکەنەوە. ئەگەر تۆ سەرنووسەری ڕۆژنامەیەکی پێشکەوتنخواز و ئازادیخواز بیت، ڕەنگە بابەتێکی وەک ئەو بابەتەی کە باست کرد سەبارەت بە سووکایەتیکردن بە خەڵکی ئازەربایجان بڵاو نەکەیتەوە. ئەمە سەرکوتکردنی ئازادی قسەکردن نییە. سیاسەتی ڕۆژنامەکەت ئەوەیە کە ڕق و کینەی نەتەوەیی و میللی بڵاو ناکاتەوە. نووسەر دەتوانێت سەکۆیەکی تر بدۆزێتەوە بۆ بڵاوکردنەوەی بۆچوونەکانی. حکومەت لێرە دەستوەردانی نەکردووە، میدیایەک بڕیاری داوە. ئەمەش لایەنێکی تری کێشەکەیە.

بەهەر حاڵ هەر لێکدانەوەیەکمان هەبێت بۆ ئازادی ڕادەربڕین، دەبێت بەرگری لە ئازادی ڕادەربڕین بەتواوەت بەرگری بکەین. هەم ئازادی دەربڕینی هەر بۆچوونێک و هەم ئازادی ناڕەزایەتی دەربڕین لەدژی هەر بۆچوونێک. پێویستە هەردووکیان بەفەرمی بناسرێن.

خەلیل کەیوان: هەندێ بارودۆخ دێتە پێشەوە وەک ئەو دوو حاڵەتەی کە باسم کرد کاتێک میدیای دەوڵەتی بۆچوونێک بڵاودەکاتەوە. لە بارەی ئەو دۆسیەیەی کە لە ساڵی ١٣٨٥ ڕوویدا، ئاژانسی هەواڵی فەرمی کۆماری ئیسلامی سەرچاوەی کێشەکە بووە و لە حاڵەتی ئەم دواییەشدا ڕادیۆ و تەلەفزیۆنی کۆماری ئیسلامی ئێران بووە. ئایا ئەوەی کەحکومەت خاوەندارێتی ئەو میدیایانە دەکات کاریگەری لەسەر ئەم بابەتە هەیە؟

حەمید تەقوایی: بەڵێ لەم حاڵەتانەدا پرەنسیپ ئەوەیە کە حکومەت نابێت ببێتە هۆکاری پڕوپاگەندەی جیاکاری و بڵاوکردنەوەی دەمارگیری و گەشانەوەی دووبەرەکی و هەڵاواردنی نەتەوەیی. چ لە ڕووی کولتوورییەوە و چ لە ڕووی نا کولتوورییەوە. ئەم مەسەلەیە پەیوەندی بە سروشتی حکومەت و پەیوەندی نێوان خەڵک و حکومەتەوە هەیە. دەشێ حکومەتێک فاشیست بێت یان بەرگریکاری ناسیۆنالیزمی فارسی بێت، یان حکومەتێکی ئایینی وەک کۆماری ئیسلامی بێت و میدیاکانی بۆ بڵاوکردنەوەی پڕوپاگەندە و بۆچوون لە دژی چین و توێژە جیاجیاکانی کۆمەڵگا کەڵک وەربگرێت. ئەمە چیتر باسێک نییە لەسەر دەربڕینی بیروڕا، بەڵکو مەسەلەکە لەسەر سیاسەت و ئەدای کۆنەپەرستانە و هەڵاواردنی دژی ئینسانی حکومەتەکانە. کۆمەڵگا دەبێت دژی حکومەتێکی لەو شێوەیە بوەستێت. جگە لەوەش لە هەلومەرجی ئێستادا شاهیدی دروستبوونی چەندین بزووتنەوەی ناڕەزایەتیی زۆر و بەربڵاو لە دژی ئەم جۆرە بانگەشە و سیاسەت و پراکتیکەکانی کۆماری ئیسلامیین. کۆمەڵگا دژی سیاسەتی دژە ژن، دژە بەهایی، دژە مولحید،

پڕوپاگەندە و یاساکان دەجەنگێت و بەرەنگاربوونەوەی پڕوپاگەندە و سیاسەتی هەڵاواردن دژی خەڵکی سەر بە هۆز و نەتەوەکانی "غەیرە فارس"یش لقێکی ئەم خەباتەیە. ئەبێت بە هەموو هێزمانەوە دژی ئەو سیاسەت و کردەوانە بوەستین. کاتێک بڵاوکراوەیەکی تایبەت بابەتێک لە دژی بەشێک لە خەڵک بڵاودەکاتەوە، بابەتەکە بە شێوەی داوای یاسایی و سکاڵایەکی یاسایی لە دژی ئەو بڵاوکراوە دەهێنرێتە ئاراوە، بەڵام لە پەیوەندی لەگەڵ حکومەتدا، پرسێکی سیاسییە و بە ناڕەزایەتییەکی سیاسی دژی حکومەت وەڵام دەدرێتەوە. لە حاڵەتی دەسەڵاتێکی وەک کۆماری ئیسلامی کە یاساکانی دژە ئینسانی و هەڵاواردن ئامێزن، پەیوەستە هەم لە دژی حکومەت و هەم لە دژی یاساکان بجەنگی. لەم ڕوانگەیەوە تێکۆشانی دژ بە چەوساندنەوەی نەتەوەیی لە ئێران بەشێکە لە خەبات لە دژی تەواوی سیستمی هەنووکە حساب دەکرێت.

خەلیل کەیوان: بەزۆری لەو ناڕەزایەتییانەی کە دژی هەڵاواردنی کولتووریەوە ڕووئەدەن ناسیۆنالیستەکان و نەتەوە چییەکان ڕۆڵێکی بەرچاو دەگێڕن. هەر لەبەر ئەم هۆکارەش ڕەخنەگرانی هێزە ناسیۆنالیستە قەومیەکان پێیان وایە کە نەتەوەپەرستان و ناسیۆنالیستەکان ئەم بابەتانە بە گەرمکردنی تەنوری سیاسەتەکانیان بەکاری دەهێنن. ئەوان دەڵێن، مامەڵەکردن لەگەڵ ئەو جۆرە پرسانە لە لایەن هێزە پێشکەوتنخواز و کۆمۆنیستەکانەوە، واتە قبوڵکردنی ئەجێندای ناسیۆنالیستەکان و دابەشکردنی کۆمەڵگا و لادان لە پرسە سەرەکییەکانی کۆمەڵگا. ڕای ئێوە لەم بارەیەوە چییە؟

حەمید تەقوایی: ئەوەی کۆمەڵگە دابەش دەکات، خەبات دژی هەڵاواردنی کولتووری و چەوساندنەوەی نەتەوەیی نییە، بەڵکو بێدەنگییە لەبەردەمیدا و سپاردنیەتی بە ناسیۆنالیست و نەتەوەپەرستەکان. گومانی تێدا نییە کە هێزە ناسیۆنالیستەکان پرسی هەڵاواردنی نەتەوەیی و کولتووری بەرجەستە دەکەن و سەرمایەی سیاسی لێ دروست دەکەن بۆ گەیشتن بە ئامانجەکانیان، بەڵام شێوازی مامەڵەکردن لەگەڵ ئەم پرسە ئەوەیە کە پرسی چەوساندنەوەی نەتەوەیی بە ناسیۆنالیستەکان جێنەهێڵن و تەنیا مامەڵە لەگەڵ ئەو بابەتانە بکەن کە پەیوەندی بە هەموو لایەکەوە هەیە، پەیوەندی بە خەڵکی ئێرانەوە هەیە. ئەمەش بەهێزکردنی ناسیۆنالیزمە و بەرەنگاربوونەوەی نییە. بزانە بە هەر بەشێکی کۆمەڵگا، ئەو جیاکاری و ستەمکارییە تایبەتەی کە بەدەستیەوە دەناڵێنێت، گرنگترین پرسە. بە نموونە بە بەهاییەکان یان خەڵکی پەیوەست بە

بەهاییەت، ستەم و بێ مافییە و دەبێت بگوترێ تاوان دژی بەهاییەکان ئەنجام ئەدرێت، گرنگترین بابەتە. جگە لەوەی کە وەک هەموو خەڵکی بەدەست بابەتگەلێکەوە دەناڵێنن، وەک نادادپەروەری سیاسی و مەدەنی، هەژاری، گرانی نرخ، بێکاری و هتد، وەک بەهایش تووشی هەموو جۆرە ستەم و هەڵاواردن و فشارێک دەبنەوە. ناکرێ بگوترێ چارەسەری ئەم پرسە بە خودی بەهاییەکان یان پێشەوا ئایینییەکانیان جێبهێڵرێت. نموونەیەکی دیکە پرسی ژن و ئاپارتایدی سێکسییە.
هەندێک کەس ناڕەزایەتی بەرامبەر بەحیزبی ئەمە هەیە کە بۆچی مەسەلەی حیجاب ئەوەندە بەرجەستە دەکەینەوە، دەڵێن خەڵکی ئێران بابەتی گرنگتریان هەیە؛ یان خەبات دژی حیجاب و ئاپارتایدی سێکسی بە ئەرکی فێمینیستەکان دەزانن و پێیان وایە نابێت بچیتە ناو ئەم بوارەوە! ئەمە چەندین جار وەڵامی ئەم جۆرە ڕەخنانەمان داوەتەوە.
جگە لە لایەنی مرۆیی و بەهای لە خەبات دژی هەر جۆرە ستەم و هەڵاواردنێک، پێویستە جەختیش بکرێتەوە کە لە سەردەمی ئێمەدا هەموو هەڵاواردن و ئازارەکان دەرئەنجام و پێشهاتە تایبەتەکانی هەژموونی سیستەم و چینی سەرمایەدارن، و خەبات لەم بوارانەدا لە ڕاستیدا بەرە جۆراوجۆرەکانی خەباتە لە دژی دەسەڵاتی یەک لەسەدەکان. بۆیە لەم ڕووەوە هیچ ستەم و هەڵاواردن و نادادپەروەرییەک نییە کە پەیوەندی بە ئێمەی کۆمۆنیستەوە نەبێت.
خەبات لەدژی چەوساندنەوەی نەتەوەیی و بەتایبەتی ستەمکاریی کولتووری بەرەیەکی دیاریکراوی خەباتە لەدژی تەواوی سیستەمی سەرمایە و سیستەمی هەبوو. ئێمە لە هەموو ئەو بوارانەدا دژی نادادپەروەری و هەڵاواردن دەوەستینەوە و بەرەنگاری دەبینەوە و هەڵاواردنی کولتووریش یەکێکە لەو بوارانە. بەڕاستی بۆ ئەوەی بتوانیت لە بەردەم ناسیۆنالیست و نەتەوەگەراکان و ڕەگەزپەرستەکاندا بوەستیت و پووچەڵیان بکەیتەوە، دەبێت ئاڵاهەڵگری نەهێشتنی ستەمی نەتەوەیی بیت بە ڕەخنەگرتن و ڕوونکردنەوەی ئەو چارەسەرە ئینسانی و تەواو پێشکەوتنخوازانە و ئازادیخوازانەی کە کۆمۆنیستەکان پێشنیاریان کردووە. ئەمە تاکە ڕێگایە. جێهێشتنی ئەم مەیدانە هیچ مانایەکی نییە جگە لە بەهێزکردنی هێزە ناسیۆنالیستی و نەتەوەچییەکان.
خەلیل کەیوان: دوا پرسیارم ئەوەیە کە سیاسەتی حزبی کۆمۆنیستی کرێکاری بەرامبەر بە هەڵاواردنی کولتووری چییە و چ سیاسەتێکی هەیە بۆ کۆتاییهێنان بە هەڵاواردنی کولتووری؟ ئەگەر حکومەتی داهاتوو حکومەتێکی سۆسیالیستی بێت، چۆن مامەڵە لەگەڵ پرسی هەڵاواردنی کولتووری دەکات بەجۆرێک کە ئازادی قسەکردن و مافەکانی تری خەڵک پێشێل نەکرێت؟

حەمید تەقوایی: وەک ئاماژەم پێدا، هەڵاواردنی کولتووری بەشێکە لە چەوساندنەوەی نەتەوەیی، کە ڕەهەندی کۆمەڵایەتی و ئابووری و سیاسی هەیە. لەم بەرنامەیەدا ئێمە سەرنجمان خستە سەر هەڵاواردنی کولتووری، بەڵام چارەسەرەکەمان هەڵاواردنی میللی بە تەواوی دەکاتە ئامانج. چارەسەری ئێمە بۆ تەواوی کێشەی ستەم و هەڵاواردنی نەتەوەیی، داننانە بە مافی یەکسان لە هەموو بوارەکاندا بۆ هەموو هاووڵاتییان: دەستەبەرکردنی مافی یەکسان بەبێ گوێدانە ئەوەی هەرکەسێک بە چ نەتەوە و میللەتێکەوە خۆی دەناسێنێت، یان بە چ زمانێک قسە بکات، چ ئایینێکی هەیە. یان هیچی ئایینێکی نییە ، و بەبێ گوێدانە ڕەگەز یان ئاراستەی سێکسی و هتد و هتد. مافی یەکسانی هەموو مرۆڤەکان لە هەموو بوارەکاندا، بەو لایەنانەی کە پەیوەندییان بە گفتوگۆکەمانەوە هەیە، وەک مافی پەروەردە و چالاکییە کۆمەڵایەتی و کولتوورییەکان بە زمانی دایک، ئازادی جل و بەرگ، ئازادییە کولتووری و هونەرییەکان لە بواری ئەدەب، مۆسیقا و شیعر و سەما و چالاکییە کولتوورییەکانی دیکەدا نەک تەنیا لەلایەن حکومەتەوە و لە ڕووی یاساییەوە دانپێدانانیان پێدانانرێت، بەڵکو حکومەت پابەندە بە دابینکردنی ئاسانکاری پێویست بۆ بەدیهێنانی.

دەبینیت ئێستا خەڵکی ئیسفەهان یان مەشهەد و کرمان کێشەی کولتوورییان نییە. چونکە بە "فارس" دادەنرێت. بەڵام خەڵکی شارەکانی ئازەربایجان، لە شارەکانی کوردستان، یان خەڵکی عەرەب زمان لە خوزستان بەردەوام لە ژێر فشاری هەموو جۆرە جیاکارییەکی کولتووریدان. کۆماری سۆسیالیستی ئەم جیاکارییە لەناو دەبات. ئەگەر خەڵکی شیراز، ئیسفەهان و مەشهەد مافی خوێندنیان بە زمانی دایکی یان هەبی چالاکی فەرهەنگی و کۆمەڵایەتی هەبێت، پێویستە خەڵکی ئازەربایجان، کوردستان و ناوچەکانی دیکەی ئێرانیش هەمان مافیان هەبێت. چارەسەری ڕاستەقینە و ئینسانی بۆ هەڵاواردنی کولتووری، داننانە بە مافی یەکسان بۆ هەمووان.

لایەنێکی دیکە کە بەشێکە لە نەهێشتنی ستەمی نەتەوەیی و لەم چاوپێکەوتنەدا نەچووینە ناویەوە ئەوەیە کە لە بوارە کۆمەڵایەتی و ئابووری و سیاسییەکاندا مافی یەکسان بە هەموو هاووڵاتییان لە ناوچە جیاجیاکانی وڵاتدا بناسرێت و دەرفەتی یەکسانیان بۆ دابین بکرێت پێویستە دابین بکرێت. بنەمای ئەم سیاسەتە ناسنامەی ئایینی-نەتەوەیی-میللی- نەژادی-ڕەگەزی نییە، بەڵکو نکۆڵیکردن و پوچەڵکردنەوەی ئەم جۆرە ناسنامانە. خاڵی دەستپێک و ئامانجمان جەختکردنەوەیە لەسەر مافە گشتگیرەکانی مرۆڤ و پاراستنی ئەو مافانە بۆ هەموو هاووڵاتییان. کۆماری سۆسیالیستی گەرەنتی ئەوە

دەکات.
٢٨ی ژانویەی ٢٠٢١

کوردستان لە هۆنراوەکانی هۆزانڤانی منداڵان.. ڕەزا شوان

کوردستانی ڕەنگین و جوان، لە ئەوپەڕی باکوورییەوە تا ئەوپەڕی باشووری، لە ئەوپەڕی ڕۆژهەڵاتییەوە تا ئەوپەڕی ڕۆژئاوای، نیشتمانی پیرۆز و شیرینی ئێمەی کورد و هەموو ئەو کەمایەتییە نەتەوانەشە، کە لە کوردستاندا وەکو برا دەژین و خۆیان بە کوردستانی دەزانن و هاوبەستەبوونیان بە کوردستان هەیە.

کوردستان جێی هەزاران هەزار ساڵەی باوک و باپیرانمانە، لانکەی یەکەمین و کۆنترین و ڕەسەنترین شارستانییە لە جیهاندا. کوردستان جوانترین و پیرۆزترین و شیرینترین وشەیە، کە بۆتە وەردی هەمیشەی سەر زمانی هەموومان. کوردستان جوانترین هۆنراوەی ناو دیوانی ناخی دڵ و دەروونمانە. کوردستان خۆشترین سروود و ئاواز و بەستە و گۆرانیمانە. کوردستان شابووکی بووکانە، فیردەوسی جیهانە. کوردستان دەمانە، چاومانە، هەناسەمانە، گروپی خوێنمانە، ژیانمانە. کوردستان جوگرافیا و مێژوو و پێناسەمانە، رابردوو و ئێستا و داهاتوومانە. ئابڕوو و شکۆمەندی و سەروەری و شانازیمانە. خاک و خۆڵی، دەشت و دەڕی، گوڵزاری، نێرگزەجاڕی، چیمەنی سەوزی، قاسپە قاسپی کەوی، چیای سەرکەشی، دارستانی، چەم و باخ و ڕەز و بێستانی، گەرمیان و کوێستانی، بەهار و هاوین و پاییز و زستانی، کانی و تاڤگە و جۆگەلە و رووباری، گوند و شارۆچکە و شاری، کوچە و کۆڵانی، خۆری گەشی و مانگی تابان و ئەستێرە و ئاسمانی، …هتد. هەموویان بەشێکن لە ژیانمان. کوردستان دایک و باوک و

خوشک و برا و کەسوکار و خزم و هاوڕێ و هەموو کەسمانە.
کوردستان خۆشترین خەون و بەرزترین هیوا و، پیرۆزترین ئامانجی هەموومانە. کوردستان گوڵی چوار وەرزەی ساڵمانە، رەگی لەناو ئینجانەی دڵمانە. بێ کوردستان گیانی بێ دڵین، باڵندەی بێ باڵین، ماسی بێ ئاوین. هیچ وشەیەک نییە، بە قەی وشەی کوردستان، هێندە شیرین و بەچێژ بێت لە دڵمان و لەسەر زمانمان. راستە ماڵ و سامانمان، خوێن و گیان و ژیانمان، زۆر شیرین و بەنرخن. بەڵام لەمانە زۆر شیرینتر و بەنرختر کوردستانە. هەست و سۆز و پەرۆش و خۆشەویستیمان ب□ کوردستان، ماکییە و تێکەڵی خوێنمان بووەە.
هۆزانقانی گەورەی گەلەکەمان، رابەری نوێخوازی (عەبدوڵڵا گۆران) دەڵێت:

کوردستان : جێگامی جێی هەزار ساڵەم
پەروەردەی ئەم دۆڵ و سەر لووتکە و یاڵەم
عەشقی تۆ ، ئەی دایکی خۆم و هاوخوێنم
هەر لە پشتی باوکا چووە خوێنم
ئەشچێتە هەوێنی کوڕ و کوڕەزا
تا تاقێ کورد مابێ لە چیای بەرزا

بێگۆمان هۆزانقانانی منداڵانی کوردمان، رۆڵێکی گرنگ و کاریگەریان هەبوو و هەیە، لە شیرینکردن و لە رواندنی سۆز و پەرۆش و خۆشەویستی و هاوبەستەبوون ب□ کوردستانی نیشتمانمان، لە دڵ و دەروونی منداڵانی کوردماندا. بە زاخاودانی خەیال و ه□□ش و ویژدانیان، لە میانەی هۆنراوە ناسک و شیرینەکانیانەوە، کە بەسەر کوردستاندا هەڵیان داون و هەڵیاندەدەن. ئەمەش رەهەند و ئامانجێکی سەرەکی و ستراتیژیی نەتەوەیی و نیشتمانییە، لە رەهەندەکانی هۆنراوەی منداڵانی کوردمان.
ئەم کۆپلە هۆنراوە جوانە – هۆزانقانەکەی نەناسراوە – جەخت لەسەر ئەوە دەکات، پێویستە هەر لە منداڵیییەوە، منداڵەکانمان ب□ کوردستان پەروەری پەروەرد□ بکەین:

خەریتەی هەموو خاکی کوردستان
دایک بە دەرزی و دەزوو و درووما ن
بکێشێت لەسەر سەربێشکەی مناڵ
هەر بە کوردستان بێتە گ□و□گاڵ
لە بێشکەی وایا چاو هەڵن□ه□□ن□
در□ی□ ه□س□ت□ و ت□□□□ بس□□□ن□

زۆرن ئەو هۆزانقانانەی کە هۆنراوە و سروودیان بۆ منداڵانی

کوردمان نووسیون و بەسەر کوردستاندا هەڵیانداوە. هۆنراوە و سروودەکانیش زۆرن. بە زۆریش ئەم ژانرە هۆنراوەیە دەچێتە ناو چوارچێوەی سروودەوە. بەشێکیش لەو سروودانەی کە هۆزانقانانی گەورەکان، بەسەر کوردستاندا هەڵیان داوە و بۆ گەورەکانیان نووسیون، بۆ منداڵانی هەراشیش گونجاون و بوونەتە سروودی قوتابخانەکان.

وەکو نموونە، دێڕێک یا دوو دێڕ، ک□ پل□□ی□ک یا دوو کۆپلەمان لە هۆنراوەکانی ک□م□□ک ل□ ه□زانقانانی ناسراوی کوردمان لە بواری نووسینی هۆنراوە بۆ منداڵان، گ□بژێرمان لەو هۆنراوانە کردووە، کە ناوی کوردستان یا نیشتمان یا وڵاتیان لەخۆگرتوون. لە سەرەتا یان ناوەڕاستیان لە کۆتایی هۆنراوکانیاندا وەریانم گرتوون. ئەگەر تەواوی هۆنراوەکانیان بنووسین و لێکۆڵینەوەیان لەسەربکەین، بە پەرتووکێکی گەورەش تەواو نا بێت. ئەو خوێنەرانەی کە هۆگری خوێندنەوەی هۆنراوەی منداڵانن، گەر دەیانەوێت تەواوی هۆنراوەکانی هۆزانقانانی منداڵان بخوێننەوە. دەتوانن پەرتووکەکانی ئەو هۆزانقانانە بەسەربکەنەوە، کە ناویان لەم نووسینەدا هاتوون.

١ـ مامۆستا (کاکەی فەللاح) لە هۆنراوەی (خۆشم ئەوێ وڵاتەکەم) دا، دەڵێت:

کوردستانە خۆشەویستم
هەتا ماوم ئەیپەرستم
هاوار ئەکا هۆش و هەستم
بە جوانی دیمەنی مەستم
دڵم ئەڵێ نەک زوبانم
خۆشم ئەوێ کوردستانم
خۆشەویستیی نیشتمانم
بۆتە لەوحەی ئیمانم

٢ـ مامۆستا (عەبدوڵڵا زێوەر) لە هۆنراوەی (وەتەنی من) دا، دەڵێت:

وەتەنی من کوردستانە، یادگاری ئەجدادمانە
بەهەشتی رووی سەر زەمینە، خاکی پاکی کوردستانە

ه□□ر مامۆستا زێۆەر بە دەمی منداڵان و نەوجەوانانەوە، دەڵێت:

ئێمە کە منداڵ و نەوجەوانین
هەموو بە قوربانی کوردستانین

٣ـ مامۆستا (فایق بێکەس) لە هۆنراوەی (خوایە وەتەن ئاواکەی) دا، دەڵێت:

خوایە وەتەن ئاواکەی، چەند دڵگیر و شیرینە
دەشتی خۆش و رەنگینە، ئاوی کەوسەرە، خاکی گەوهەرە
پڕ لە گوڵ و نەسرینە

هەر مامۆستا فایق بێکەس، دەڵێت:

ئەبێ تێکۆشین ئەمڕۆ مەردانە
چونکە کوردستان چاوی لێمانە

٤ـ پارێزەر (یونس دڵدار) لە هۆنراوەی (رۆڵەی تازە) دا، دەڵێت:

من رۆڵەی کوردستانم
تازە رۆڵەی کوردانم
تاکو وڵات سەرکەوێ
فیدایە رۆح و گیانم

٥ـ مامۆستا (هێمن موکریانی) لە چوارینە هۆنراوەیەکدا، دەڵێت:

چیم پێ دەڵێن لێرە و لەوێ
من کوردستانم خۆش دەوێ
پێشم بڵێن جن و دێوی
دەیپەرستم چڕ و کێوی

هەر مامۆستا هێمن موکریانی لە هۆنراوەی (تۆم هەر لەبیرە) دا، دەڵێت:

لە شایی دا لە وەختی هەڵپەڕینا
لە خۆشیدا لە کاتی پێکەنینا
لە کۆڕی ماتەم و گریان و شینا
ئەمن ئەی نیشتمان تۆم هەر لە بیرە

٦ـ مامۆستا (جگەرخوێن ـ شێخ موس حەسەن محەمەد) لە هۆنراوەی (شام شەکرە، بەڵام وڵات شیرینترە) دا، دەڵێت:

وەڵاتێ من تووی بووکا جیهانی
هەمی باغ و بەهەشت و مێرگ و کانی
شەپال و شەنگ و شۆخ و ناز و گەوری
گەلەک شیرین و رند و پڕ جوانی

هەر مامۆستا جگەرخوێن لە هۆنراوەی (کوردستان) دا، دەڵێت:

کوردستانێ ، کوردستان

بەخچێ گولا ، دەردێ دلا
ئیرۆ مایە بن دەستان
کوردستان بلندی
هەمی باژار و گوندی
هەچی کەس بخوازی
دڤێ جانێ خۆ بتەدنی

٧ـ مامۆستا (محمەد ساڵح دیلان) لە هۆنراوەی (کوردستان بەهەشتی زەمین) دا:
کوردستان بەهەشتی زەمین
جێی تێکۆشان و راپەڕین
مەڵبەندی کاوەی قارەمان
کوردستان ، کوردستان
٨ـ مامۆستا (هەژار موکریانی) لە هۆنراوەی (کوردستان نیشتمانی کورد) دا، د□□ت:
کوردستان ، نیشتمانی کورد
بەرز و پیرۆزی سوێندت پێ ئەخۆم
بە سەربەخۆیی بە خوێن و بە گیان
کوردستان ، کوردستان
٩ـ مامۆستا (عەبدوڵڵا گۆران) لە هۆنراوەی (کوردستان) دا، دەڵێت:
کوردستان، کوردستان، نیشتمانی جوان
هەر بژی بە شادی سەربەستی و ئازادی
هەر بژی ، هەر بژی ، هەر بژی
١٠ ـــ مامۆستا (محەمەد رەسووڵ هاوار) لە هۆنراوەی (دیمەنی کوردستان) دا، د□□ت:
کوردستان جێگای بەچکە شێرانە
جێگای هەوارگەی کورد و گۆرانە
خوایە هەر خۆش بێ بۆمان تا سەر بێ
پاشماوەی خاکی ماد و بابانە
خۆشترین جێگای رووی سەر زەمینە
بەهەشتی ئاوای رۆژی دوایینە
١١ـ مامۆستا (ئەحمەد هەردی) دەڵێت:
ئەی قوتابی خاکی کوردستانەکەم
لاوی لوڕستان و بادینانەکەم
رۆڵەی دەرسیم و هەورامانەکەم
هەر لە دیمگری هەتا بارزانەکەم

خاکی کوردستانی تە یەک لانەیە
بەشکراوی ناحەز و بێگانەیە

١٢ـ مامۆستا (شێخ سەلام) لە هۆنراوەی (هەستە لەخەو) دا، دەڵێت:

وامەزانە خاکی وەتەن
ئاو و گڵە و دار و دەوەن
ئەم وەتەن و ئاو و گڵە
پشت و ئەژنۆ و جەرگ و دڵە

١٣ـ مامۆستا (کامەران موکری) لە هۆنراوەی (وڵاتی من) دا، دەڵێت:

وڵاتی من شیرینە
خاکێکی نازەنینە
بەهار، دەشتی زەرد و سوور
ئەبێت بە کەمەڵەی نوور

١٤ـ کاک (لەتیف هەڵمەت) چەند هۆنراوەیەکی لەسەر کوردستان و نیشتمان بۆ منداڵان نووسیوە. (کوردستان و نیشتمان لە هۆنراوەکانی لەتیف هەڵمەت بۆ منداڵان) ناونیشانی نووسینێکمە، کە لە (ینایر/٢٠١٤) دا، لە سایتە کوردییەکاندا بڵاوکردەوە. کە دەربارەی کوردستان و نیشتمانە لە هۆنراوەکانی لەتیف هەڵمەت دا.

کاک لەتیف هەڵمەت لە هۆنراوەی (دایک و نیشتمان) دا، دەڵێت:

گەڕام سەرانسەری زەوی
پشکنیم لووتکە و نەوی
نەمدی شوێنێکی خۆش و جوان
دڵگیر بێ وەک نیشتمان

هەر کاک لەتیف هەڵمەت لە هۆنراوەی (نیشتمان) دا، دەڵێت:

وەک چۆن باڵەندار
لانەی هەیە لەسەر دار

وەک چۆن پەپوولەی جوان جوان
لانە دەکەن لە ناو گوڵان
وەکو چۆن مانگی تابان
ماڵی هەیە لە ئاسمان
وەکو چۆن ماسی و حەزیا

ماڵیان هەیە ل□ ناو دەریا
منیش نیشتمانم هەیە نیشتمان
نیشتمانم کوردستانە کوردستان
١٥ـ مامۆستا (عەلی عەبدوڵڵا شەونم) لە هۆنراوەی
(وڵا تەکەم) دا، د□□ت:
و□ا تەکەم ژیانمە
چاوگی ب□ه□ری جوانمە
خۆم و سەرم هەرچیم هەیە
بەرووبوومی ئەم خاکەیە

١٦ـ خاتوو سەبریە نوری قادر کە بە (دایکی سۆلاق) ناسراوە،
دەڵێت:
کوردم رۆڵەی کوردستانم
خۆشم ئەوێ نیشتمانم
هەر دایکی سۆلاق د□□□ت:
لە گوێما یە بە لای لایە
بە دەنگی خۆشی دایە
کە پێی وتم نیشتمان
شیرینترە لە گیان

١٧ـ مامۆستا (فەرەیدون عەلی ئەمین) لە هۆنراوەی (نەوەی
کاوە) دا، دەڵێت:
نەوەی کاوەی کوردستانم
چقڵی چاوی دوژمنانم
١٨ـ مامۆستا (کازم کۆیی) لە هۆنراوەی (کوردستان) دا،
دەڵێت:
کوردستان جێگەی ژیانم
زێدی باوک و باپیرانم
هێزی دڵم سۆمای چاوم
پێشمەرگەی تۆم هەتا ماوم
مامۆستا کازم کۆیی لە هۆنراوەیەکی تری، هەر لەژێر ناوی
(کوردستان) دا، دەڵێت:
کوردستانم شیرینە
زۆر دڵگیر و رەنگینە
شاخی بەرز و بەفرینە
١٩ـ مامۆستا (عەلی ح□م□□شید بەرزنجی) لە هۆنراوەی
(کوردستان) دا، دەڵێت:

ئەی کوردستان ، ئەی کوردستان
نیشتمانە قەشەنگەکەم
ئەی ئاوێنەی باڵای نومای
ئەوینە رەنگاوڕەنگەکەم
بە ئەمەی بچکۆلانە
خۆشترین جێی لەم جیهانە
مامۆستا عەلی بەرزنجی لە هۆنراوەیەکی تری هەر بە ناوی (کوردستان) دەڵێت:
کوردستانە ، کوردستان
خاکە پیرۆزەکەی من
خۆشەویست و بێوێنە
نیشتمانەکە مەزن
٢٠ـ هۆزانڤانی ئەندازیار (محەمەد بەرزی) لە هۆنراوەی (سوێند) دا، دەڵێت:
بە خوای گەورە سوێندەخۆم
دەسەزبم بە خاکی خەم
تێکۆشم بە رۆژ و شەو
بۆ بەرزەتی ناوی ئەو
هەر کاک محەمەد بەرزی لە هۆنراوەی (وڵاتەکەم) دا، دەڵێت:
وڵاتەکەم شاخ و دەشتە
جوانە وەکو بەهەشتە
باخی گوڵ و گوڵزارە
هەموو وەرزە بەهارە
٢١ـ هۆزانڤان و ڕۆمانووسی منداڵان مامۆستا (ئەمین محەمەد) لە (ئەپەرەتی دایک) دا، دەڵێت:
بەڵێ وایە دایە گیان
خۆشەویستیی کوردستان
کارێکی زۆر پیرۆزە
هەردەم وا لە پێش چاومان
هەر مامۆستا ئەمین محەمەد لە هۆنراوەی (سێ وشە) دا، دەڵێت:
نەورۆز ، نەرگز ، کوردستان
سێ وشەی ناسک و جوان
وزەمان پێدەبەخشن
وەکو پرشنگی خۆر وان

٢٢ـ مامۆستا (جگەرسۆز پێندرەیی) لە هۆنراوەی (کوردستان)

دا، دەڵێت:
کوردستانێ دەلالێ
خودان کانیێن زەلالێ
ه□گ□ر□ خۆش هەڤالێ
بهارا وەرزێن سالێ
بێن خۆشە وەک هەلالێ
بۆ نەیارا زەوالێ
٢٣ـ کاک (رۆستەم خامۆش) لە هۆنراوەی (وڵاتی من) دا، دەڵێت:
خۆشم دەوێ کوردستانم
لە نێو دڵمە نیشتمانم
شوێنی باب و باپیرانم
جێی ئارامی دڵ و گیانم
هەر کاک رۆستەم خامۆش لە هۆنراوەی (واری مە) دا، دەڵێت:
وارێ مە گەلەک جوانە
ناڤێ وی کوردستانە
وارێ مە جه□ زینە
قەشەنگ و پڕ ئەڤینە
٢٤ـ مامۆستا (عەبدۆلڕەحمان فەهیمی) لە هۆنراوەی (وڵاتەکەم) دا، دەڵێت:
منداڵەکان ئەم وڵاتە شیرینە
ئەم باخ و بێستانە رەنگینە
بست بە بستی خاکی ئەم نیشتمانە
هەموو ماڵ و جێگەی خ□م□انە
٢٥ـ مامۆستا (زارا ئەحمەد جاف) لە هۆنراوەی (نیشتیمان) دا، دەڵێت:
نیشتیمانم کوردستانە
پڕ لە خێرە و ئاوەدانە
کەش و دیمەنی سروشتی
کە خۆشە سەیران و گەشتی
٢٦ـ مامۆستا (فەرهاد ئەحمەد بەرزنجی) لە هۆنراوەی (وڵات) دا، دەڵێت:
نیشتمانی شیرینم
زێدی باب و باپیرم
هەمیشە خۆشەویستی
هەرگیز ناچیت ل□ بیرم
٢٧ـ مامۆستا (عوسمان دەروێش) لە هۆنراوەی (کوردستان) دا،

دەڵـێـت:
چـەـند جـوانی کوردسـتـانـم
ئـەی خـاکی نـیـشـتـمـانـم
تـۆ بـەهـەشـتی سـەر زەویـت
هـەوارگـەی بـا پـیـرانـم
٢٨ـ مامۆستا (سەردار قـادر) لە هـۆنـراوەی (کوردسـتان) دا،
دەڵـێـت:
بەیـانـیـت بـاش کوردسـتـان
خـۆشـتـریـن جـێـگـای ژیـان
ئـاسـودەم بـە نـیـگـارت
بـە کـانـی و بـە روبـارت
بـسـت بـە بـسـتی نـیـشـتـمـان
دەیـپـارێـزیـن وەک چـاومـان

٢٩ـ مامۆستا (بەخـتـیـار کەڵـهـۆڕی) لە هـۆنـراوەی (سـروشی کوردستان) دا، دەڵـێـت:
ئـای لـە سـروشـتی کوردسـتـان
شـوێـنی خـۆشـی دڵ مـەسـتـان
بـە تـاقـگـ□ و کـانـیـاوی جـوان
دەبـزوێ بـیـر و هـەسـتـان
٣٠ـ مامۆستا (سەلاح نـیـساری) لە هـۆنـراوەی (نـیشـتـمـان) دا،
دەڵـێت:
نـیـشـتـمـانـم ئـەی دڵ و گـیـان
بـە مـەرگـی خـۆم
بـە دوو چـاوی خـۆشـەویـسـتـان
لە ناخەوە خۆشـمان ویستـبای هـەمـوومـان
یـا ئـێمـە فـیـدای تـۆ دەبـووین
یـا تـۆ دەبـووی بـە کوردسـتـان
٣١ـ مامۆستا (ستـار ئەحمەد عـەبـدولڕەحمان) لە هـۆنـراوەی (کوردستان) دا، دەڵـێت:
وشـەی کوردسـتـان شـیـریـنـە
بـەفـر بـۆ چـیـا هـەنـگـویـنـە
بـەهـار بە گـو□و□ جـوانـە
قـوتـابـیش بـە قـوتـابـخـانـە
دایـکی هـەمـووش کوردسـتـانـە
داڵـدە و هـەوارگە و پـشـتـمـانـە
٣٢ـ کـاک (مـحـەمـەد پـاکـژ) لە هـۆنـراوەی (کوردسـتـان) دا،

دەڵێت:

ئەم کوردستانە جوانە
خوێن و دڵ و چاومانە
خۆشم دەوێ پڕ بە دڵ
ئەیپارێزم وەکو گوڵ

٣٣- خاتوو (جوانە کاکەیی) لە هۆنراوەی (کوردستان) دا، دەڵێت:

کوردستان نیشتیمانمە
گول□نەی دوو چاوانمە
ئەیپارێزم پڕ بە دڵ
ئاو و ئاڵا لەگەڵ گڵ

٣٤- مامۆستا (مەدحەت بێخەو) لە هۆنراوی (ئەی وڵاتم) دا، دەڵێت:

ئەی وڵاتم ئەی وڵاتم
بیر و ئاینی منی
تۆ بەهەشتی سەر زەمینی
خاکی زێڕینی منی

٣٥- مامۆستا (محم□د کەساس) لە هۆنراوەی (خۆشەویستیی نیشتمان) دا، دەڵێت:

خۆشەویستم نیشتمان
خاکی باو و باپیران
تا خوێن لە لەشما ما بێ
تا دڵ لە لێداندا بێ
ئەتپارێزم وەک چاوم
هەتا لە ژینا ماوم
سەر و مال□م فیدا ئەکەم
بۆ ت□ ئ□□ی وڵاتەکەم

٣٦- هونەرمەند، کاک (بەهجەت یەحیا) لە هۆنراوە و لە ئاوازی و گۆرانیی خۆی لەژێر ناوی (کوردستان گەر تۆ نەبی) دا، دەڵێت:

کوردستان گەر تۆ نەبی تەیرێکم بێ ئاسمان
بە ناوی تۆی پ□یرۆز سەربڵندم لە جیهان
کوردستان گەر تۆ نەبی گیان و ژینم بۆ چی□
دیمەنی روخساری تۆم بێ تاجی شاهیم بۆ چی□

٣٧- مامۆستا (خالید عەبدل) لە هۆنراوەی (کوردستانەکەم) دا، دەڵێت:

کوردستانە ئاخا دێرین
خاکی دڵگیر و شیرین
خ□ش□م دەوێی وەک چاوم
دەتپارێزم تا ماوم
٣٨ـ مامۆستا (کاروان عەلی) لە هۆنراوی (کوردستانەکەم) دا، دەڵێت:
کوردستانی جوانم
رووناکی دوو چاوانم
مایەی شانازی ژیانم
هۆی سەربەرزی کوردانم
٣٩ـ مامۆستا (تەها بیلال) دەڵێت:
مامۆستا فێری کردم
هەستم بنووسم کوردم
نووسیم کورد و کوردستان
پۆل بوو بە چەپڵەڕێزان
٤٠ـ مامۆستا (رەزا شوان) لە هۆنراوەی (سروودی من) دا، دەڵێت:
کوردە گەلی قارەمانم
کوردستانە نیشتمانم
پێشمەرگەیە پاسەوانم
ئازادی□ هیوای ژیانم
کوردستانم سۆمای چاوم
دڵ و هەناسە و هەناوم
هێزی گوڕی تین و تاوم
هۆگری تۆم هەتا ماوم
کوردستانم ، بە یەزدانم
هەردم وێردی سەر زمانم
دروشم و بەڵێن و پەیمانم
کوردستانم یا نەمانم
هەر مامۆستا رەزا شوان لە هۆنراوەی (کوردستان) دا، دەڵێت:
کوردستانمان بەهەشتە
شوێنی سەیران و گەشتە
شوێنێک نی□ لە جیهان
جوانتربێت لە کوردستان
دیارە هەر کوردستانە
شابووکی ئەم جیهانە

بژی.. بژی.. کوردستان
نیشتمانی پیرۆزمان

٤١ـ ئەم سرووودە کوردییە خۆشە (ئێمە منداڵین جوانین) زۆر گەڕام و زۆر پرسیارم کرد، ناوی هۆزانڤانەکەیم نەدۆزییەوە. کاتی خۆی ڕەوانشاد مامۆستا (ڕەمزی قەزاز) لە ڕادیۆی کوردی بەغدا، بەم سرووودە بەرنامەی (باخچەی منداڵان) ی دەستپێدەکرد. منیش (ڕێزا شوان) کە لە ساڵی (١٩٨٤ ـ ١٩٩٤) ئامادەکاری بەرنامەی هەفتانەی (جیهانی منداڵان) بووم لە تەلەفزیۆنی کەرکووک. تایتلی بەرنامەکەمان بەم سرودە دەستپێدەکرد. دوو جاریش بەڕێوەبەری تەلەفزیۆن (عەرەبێکی بەعسی بوو. خراپیش نەبوو) بەڵام کوردێکی بەعسی کارمەندی تەلەفزیۆنی کەرکووک پێی وتبوو با ئەو سرووودەی تایتلی بەرنامەکەی بگۆڕێت. کە بەڕێوەبەری تەلەفزیۆن داوای لێمکرد کە ئەم سرووودە بە پارچە موزیکێک بگۆڕم. پێیموت: تا من ئەم بەرنامەیە ئامادەبکەم. هەر ئەم سرووودە دەبێ تایتلی بەرنامەی (جیهانی منداڵان).

ئێمە منداڵین جوانین .... ئاواتی نیشتمانین
کامەرانین ، شادمانین .... کە نەوەی کوردستانین
ڕەگەزی خاکی پیرۆزین .... بۆیە هێندە بەسۆزین
شەو و ڕۆژ تێدەکۆشین .... بۆ وڵات بە پەرۆشین

ڕێزا شوان
نەرویج: ٢٠٢٣